

Technická univerzita v Liberci
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra: Pedagogiky a psychologie

Studijní program: Učitelství 2. stupně ZŠ

Kombinace: D – OV

Trávení volného času žáků v návaznosti na specifické zaměření ZŠ

Leisure Time of Students in Relation to Specialization of Elementary School
Die Freizeitgestaltung der Schüler im Anschluss an die spezifische
Grundschuleinstellung.

Diplomová práce: 07–FP–KPP–020

Autor:

Tomáš Hartman

Podpis:

Adresa:

Nezvalova 650,
460 15, Liberec 15

Vedoucí práce: PhDr. Jitka Josífková

Konzultant:

Počet

stran	slov	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
67	11922	23	4	0	1

V Liberci dne: 25. dubna 2008

Prohlášení

Byl(a) jsem seznámen(a) s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval(a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Datum

Podpis

Poděkování

Děkuji PhDr. Jitce Josíkové za vedení a cenné rady při tvorbě DP.
Poděkování patří i všem ostatním, kteří svými připomínkami a náměty přispěli
ke vzniku této práce.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá trávením volného času žáků. V návaznosti na specifické zaměření základní školy zkoumá volnočasové aktivity žáků 6. a 9. tříd. Součástí práce je terénní výzkum na vybraných základních školách, který slouží jako podklad pro výzkumnou část. Rozdílnost v nabídce aktivit základních škol se významným způsobem neprojevuje na způsobech trávení volného času u respondentů.

The diploma paper focuses on the leisure time of 6th and 9th class students in relation to specialization of elementary school. Part of the work is a field research at chosen elementary school that serves as basis for the research part. Diversity in the activity offer of an elementary school does not significantly show the way of spending leisure time.

Diese Diplomarbeit betreibt sich den Schülersfreizeitgestaltungen. Im Anslusss an die spezifischen Grundschuleinstellungen prüft die Freizeitaktivitäten der Schülere bei den Sechsklässlern und Neunklässlern. Der Bestandteil dieser Arbeit ist eine Feldstudie auf den ausgewählten Grundschulen. Diese Studie dient als eine Unterlage für den Forschungsteil. Die Verschiedenheit im Angebot der Grundschulsaktivitäten blickt nicht auf der Art der Freizeitgestaltung der Respondenten durch.

Klíčová slova: trávení volného času, volný čas, jedinec, škola

Úvod	12
1. Vymezení pojmů: VOLNÝ ČAS, žák, základní škola, hodnota, zájmová činnost	14
0.1. Právní opora pro práci s dětmi	17
1.1.1. Listina základních práv a svobod.....	18
1.1.2. Úmluva o právech dítěte	19
0.2. Budoucnost dle MŠMT – koncepce na 2007 - 2013.....	19
2. Volný čas	22
2.1. Přístupy k volnému času	22
2.1.1. Hlediska	22
2.1.2. „Nové“ přístupy	24
2.2. Psychologie	26
2.2.1. Vývojová psychologie - starší školní věk	26
2.3. Jedinec.....	27
2.4. Rodina	28
2.5. Škola, školské zařízení	29
3. Výzkumná část	31
3.1. Vlastní výzkumný projekt.....	31
3.1.1. Výběr vzorku	31
3.1.2. Metody a techniky výzkumu.....	33
3.1.3. Sběr dat	43
3.1.4. Vyhodnocení dat	60
4. Závěr	65
Seznam literatury	66
Přílohy	69

Úvod

Volnému času a volnočasovým aktivitám se v dnešním světě věnuje velká pozornost. Otevření nového bazénu za rohem neznamená pouze další možnost zábavy a trávení volného času, ale také příležitost pro další aktivity s tím spojené. V protikladu k tomu u třeba obchodní centrum, parkovací plochy, ústup zeleně, to vše provází výstavbu či otevření podobných zařízení. Konzumní nastolení parametrů společenských hodnot je smutným dokladem úpadku hodnotové orientace ve společnosti. Dominující pozici získává velikost majetku, který se snažíme co nejvýhodněji a nejsnadněji ještě znásobit. Úsilí o obohacení, zlepšení domácího zázemí nás stojí množství sil, které postrádáme v jiných oblastech života. Jednou z těchto oblastí je i trávení volného času žáků. Volný čas nabízí nepřeberné množství alternativ pro svou výplň. Každý z nás jej proto tráví po svém.

„A hele, kdopak nám to dělá takový lomoz venku?“ Zalévám květiny na parapetu a přitom pozoruji 3 výrostky, kteří zuřivě mlátí a kopou do popelnice. Chtěl bych na ně zakřičet, ale vzdálenost, která mě od nich dělí, a hřiště plné rodičů s malými dětmi, mne od tohoto úmyslu zrazují. Nechám to být, zajisté někdo z rodičů zjedná pořádek. Jejich ratolesti se zájmem pozorují mladíky v akci. Neodolám a pozoruji situaci dále. Výrostci utrhli víko, běhají s ním po trávníku, mlátí se s ním po hlavách, častují se pepnými výrazy. Rodiče zůstávají bez jediného náznaku naprosto klidní. Měli by zasáhnout, zjednat pořádek, ukázat svým vlastním potomkům, že takovéto jednání je nežádoucí.. Nemělo by nám být lhostejné, jakým způsobem tráví naše ratolesti svůj volný čas, a proto je téma stále aktuální.

Volný čas je dobou, kterou tráví každý po svém. Jeden lyžuje a užívá si svahu, jiný zavřený v knihovně pročítá další a další knihy. Někteří, vydávaje se za poznáním, a díky skrytým vlohám, probouzejí v sobě ducha velkých vědců a hledaje zapomenuté artefakty, je mnohdy i nachází.

Trávení volného času se v dobách postupně měnilo. Od několika chvil po práci, přes postupné uvolňování pracovní zátěže, až k dnešnímu téměř volnočasovému pojetí života. Pocity dítěte, respektive jeho přání, nejsou vždy

vyslyšeny, je tak nuceno navštěvovat spolek, ve kterém své uplatnění ne vždy nachází. Je proto důležité vhodným způsobem žáka motivovat a poskytnout mu dostatek možností k seberealizaci.

K psaní tohoto tématu mne vedou důvody především osobní. Během mé krátké pedagogické praxe jsem se mnohokrát zamyslel nad tím, co žáci dělají ve svém volném čase. Napadlo mne to často v situacích, kdy žáci neměli připravený svůj výstup či nesplnili úkol, který jsem jim z dřívějšího dne zadal. Argumentovali, či se spíše vymlouvali na své kamarády. „Já byl s Honzou, byli jsme venku, nemám to, no!“ Celý zbytek dne? „No byli jsme spolu dlouho“, hbitě odvětil Petr. Následovaly vyučovací hodiny, především tělesná výchova, kdy žáci několikrát chtěli ukončit hodinu dříve. „Pane učiteli skončíme dřív? My bychom si skočili na cigaretu“. Tyto prosby, respektive argumenty mne zaujaly natolik, že jsem se rozhodl vyzkoumat jakým způsobem děti tráví svůj volný čas. Jednak i proto, abychom zjistili, zda výmluvy, které tak často a s oblibou žáci používají, se zakládají alespoň z části na pravdě. Pokud nemají čas na školní záležitosti, co jiného tedy dělají? S kým svůj čas tráví? Jsou to ti vhodní jedinci pro zdravý vývoj individua? Zajisté nejsme první, kdo si tyto otázky položil, ale domníváme se, že tato práce přispěje k dalšímu zkoumání a především zlepšení podmínek pro trávení volného času žáků, v tomto případě na základních školách. Náš výzkumný záměr jsme se rozhodli zaměřit obšírněji, než jen na pouhé zjištění způsobů trávení volného času (TVČ) dětí. Zajímá nás také obsahové naplnění a frekvence výskytu jednotlivých způsobů volnočasového vyžití, dětské touhy a přání, eventuelní podpora ze strany rodičů.

V první části vymezujeme pojmy, které v práci užíváme. V druhé části nazíráme na volný čas dle několika hledisek, dále charakterizujeme starší školní věk, nejen psychologicky, ale také v provázanosti na rodinu, i školské zařízení. Ve třetí části se zabýváme samotným výzkumným projektem. Formulace hypotéz, struktura otázek, to vše zahrnujeme do této kapitoly.

1. Vymezení pojmů: VOLNÝ ČAS, ŽÁK, ZÁKLADNÍ ŠKOLA, HODNOTA, ZÁJMOVÁ ČINNOST

Volný čas

Okamžiky, které prožíváme, se prolínají a prostupují celý náš život. Jednou z oblastí života je i náplň volného času jedinců. Způsob, jakým ho strávíme, volíme plánovitě, nebo se rozhodujeme nahodile, dle momentálních příležitostí.

Volný čas „je možno chápat jako opak nutné práce a povinností, dobu kdy si své činnosti můžeme svobodně vybrat, děláme je dobrovolně a rádi, přináší nám pocit uspokojení a uvolnění.“¹

Docent Sak za volný čas považuje časový úsek „v němž jedinec svobodně na základě svých zájmů, nálad a pocitů volí svou činnost. Je to ta část mimopracovního, mimoškolního času, která zbude po zabezpečení individuálních a rodinných, existenčních a biologických potřeb.“²

V pedagogickém slovníku nalezneme k volnému času tuto definici: „Čas, s kterým člověk může nakládat podle svého uvážení a na základě svých zájmů. Volný čas je doba, která zůstane z 24 hodin po odečtení času věnovaného práci, péči o rodinu a domácnost, péči o vlastní fyzické potřeby (včetně spánku).“³

Veřejnost pojímá volný čas, jako „čas, který člověku zbývá jako protiváha nutných činností spjatých se zaměstnáním, sociálními povinnostmi a biologickými nezbytnostmi, je čas prázdný, který může naplnit v rámci daných podmínek svobodně, podle své vlastní vůle.“⁴

Volný čas, chápeme jako dobu, která žákům nastává poté, co jim skončí povinná výuka na základní škole, a oni svůj volný čas naplňují dle svých

¹ Pávková, J. a kol.: Pedagogika volného času, Praha 2001, s. 15

² Sak, P.: Proměny české mládeže, Praha 2000, s. 132

³ Průcha, J., Walterová, E. a Mareš, J.: Pedagogický slovník, Portál, Praha 1995, s. 255

⁴ Spousta, V. a kol.: Teoretické základy výchovy ve volném čase. Brno 1994, s. 15

harmonogramů a zájmů. Jsme si jisti, že se mnohým toto vymezení nebude líbit, ale takto ho pojmáme a pracujeme s ním v této práci.

Žák

„Označení dítěte, které navštěvuje základní školu.“⁵ Jedinec, který svou seberealizaci provádí pomocí metod a technik, které mu učitel nabízí. Je cílovým objektem učitele, který se pokouší o jeho kultivaci v samostatně uvažujícího tvora. Osoba podléhající školním řádům a nařízením v době předepsané devítileté školní docházky, pochopitelně pokud je ve škole. Jedinec, který se vzděláváním připravuje na budoucí povolání a uplatnění své osoby ve struktuře společnosti. Podklady k tomuto naplnění mu poskytuje základní škola.

Základní škola

Instituce poskytující vzdělání dle platných zákonů a předpisů. Označení pro „všeobecně vzdělávací školu, v níž mládež zahajuje školní docházku. Obecným cílem základní školy je poskytovat žákům takové základy všeobecného vzdělání, které je připraví pro vstup do různých typů středních škol.“⁶ Organizace, která představuje žákům základy jednotlivých oborů, učí je chápat souvislosti mezi jednotlivými vědními oblastmi, nalézat jejich vzájemné vazby a kontakty. Zanedbávání školních povinností považujeme za jeden z úvodních kroků k nežádoucímu životnímu stylu, přičemž je nutno si uvědomit, že pravidelná školní docházka je naprostou prioritou, a v tomto věku jedinou skutečnou povinností, jejíž úspěšné splnění je podmínkou k budoucí seberealizaci dítěte. Žák se tak profiluje v oblasti, která mu nejvíce vyhovuje, a již by se rád věnoval podrobněji, což souvisí s pojetím hodnot v jeho životě.

Hodnota

„Pedagogický slovník ji definuje jako „subjektivní ocenění nebo míru důležitosti, kterou jedinec přisuzuje určitým věcem, jevům, symbolům, jiným

⁵ Průcha, J., Walterová, E. a Mareš, J.: Pedagogický slovník, Portál, Praha 1995, s. 287
⁶ ibid, s. 281

lidem aj.“⁷ Prostředí, z něhož jedinec pochází a ve kterém svůj život prožívá, v něm utváří hodnotový žebříček pro řešení budoucích životních situací.

„Volný čas je nesmírná hodnota, ale nikoli sama o sobě a sama pro sebe, nýbrž jako neomezená možnost člověka vrátit se k sobě samému, k svému autentickému plnému životu, přemýšlet o hodnotách, uvědomovat si jejich ohrožení a věnovat se jejich záchraně.“⁸ „Člověk je hnán touhou uplatnit své fyzické a psychické schopnosti. Naplňuje cíleně svůj život, zanechává svým životem kulturní odkaz druhým lidem. Není nuda, není zahálka, není jen práce a hra, je především tvořivé úsilí, prostupující celým životem člověka a vytvářející trvalé hodnoty duchovní, materiální i společenské pro další generace.“⁹

Psychologický slovník definuje hodnotu jako „vlastnost, kterou jedinec přisuzuje určitému objektu, situaci, události nebo činnosti ve spojitosti s uspokojováním jeho potřeb, zájmů.“¹⁰

„Hodnoty jsou psychologicky jistým zobecněním snahových tendencí člověka, opírají se o zkušenosti a ideje, jsou tedy zpravidla formovány každým jedincem z jeho subjektivního hlediska, což dokládá i jejich jedinečnost a vazba k vlastní osobě.“¹¹ Hodnoty a hodnotový žebříček se utváří i na základě zájmů, které daný jedinec provozuje.

Zájmová činnost

„Pěstování a rozvíjení specifických sklonů, zájmů a koníčků“¹² jednak v individuálním ohledu, jednak v organizované skupině. Úzce souvisí s hodnotami, které daný jedinec vyznává. Dle těchto hodnot rozvíjí své zájmy a záliby¹³, pomocí nichž se seberealizuje ve skupině vrstevníků, potažmo i ve

⁷ Průcha, J., Walterová, E. a Mareš, J.: Pedagogický slovník, Portál, Praha 1995, s. 77

⁸ Spousta, V. a kol.: Teoretické základy výchovy ve volném čase. Brno 1994, s. 17

⁹ ibid, s. 43 - 44

¹⁰ Hartl, P. a Hartlová, H.: Psychologický slovník. Portál, Praha 2007, s. 192

¹¹ Čačka, O.: Psychologie vrstev duševního dění osobnosti a jejich autodiagnostika. Brno 1997, s. 332 - 333

¹² Průcha, J., Walterová, E. a Mareš, J.: Pedagogický slovník, Portál, Praha 1995, s. 280

¹³ záliba = vyhraněný, dlouhodobý, čínorodý zájem přinášející radost a uspokojení, který se zvyšuje s úspěchy. In: Hartl, P. a Hartlová, H.: Psychologický slovník. Portál, Praha 2007,

s. 697

společnosti. „Zájmové vzdělávání poskytuje podle školského zákona účastníkům naplnění volného času zájmovou činností se zaměřením na různé oblasti. Pojmem vzdělávání se označuje současně výchova¹⁴ a vzdělávání.“¹⁵ Vzdělávání probíhá ve střediscích volného času mimo školní výuku pro děti a mládež. Pomáhá rozvoji sebepoznání a seberealizace u jedinců. Utváří pomyslné mosty mezi teoretickými poznatky a skutečnou praxí. Činnost těchto středisek, podobně jako škol, které žáky vzdělávají, je podmíněna právní úpravou, jež vymezuje prostor pro jejich práci.

1.1. Právní opora pro práci s dětmi

Právní opodstatnění nalezneme ve velkém množství zákonů, vyhlášek ministerstva či krajských úřadů. Pro práci s dětmi je potřeba vědět, o jaké právní předpisy se v případě abnormalit můžeme opřít. Tyto zákony vymezují postavení školských zařízení, jejich povinnosti a pravomoci. Přehled nejdůležitějších zákonů uvádíme níže.

Nejdůležitějším právním podkladem je samozřejmě Ústava České republiky. Následující zákony vymezují charakter a postavení školského zařízení.

- Zákon č.29/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol, školský zákon,
- Zákon č.76/1978 Sb., o školských zařízeních,
- Zákon č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství,

Vyhláška MŠMT ČR č. 432/1992 Sb. vymezuje postavení středisek pro volný čas dětí a mládeže. Paragraf 2 stanoví poslání a činnost SVČ takto:

- SVČ uskutečňuje výchovně vzdělávací, případně rekreační činnost pro děti, mládež, případně jejich rodiče a další dospělé zájemce v

¹⁴ výchova = „Proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji.“ In Průcha, J., Walterová, E. a Mareš, J.: Pedagogický slovník, Portál, Praha 1995, s. 257

¹⁵ Macek, M., Heřmanová, J. a kol.: Metodika pro podporu tvorby školního vzdělávacího programu ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání, NIDM, Praha 2007, s. 13

jejich volném čase pravidelnou zájmovou činností, příležitostnou zájmovou činností, prázdninovou činností, individuální prací, soutěžení a přehlídkami a nabídkou spontánních aktiv, a to během celého roku.

- Pravidelná zájmová činnost se uskutečňuje v zájmových útvarech, jimiž jsou zejména kroužky, kluby, soubory, kursy.

Vyhláška MŠMT ČR č. 291/1991 Sb., o základní škole,

ve znění vyhlášky č. 225/1993 Sb., a zákona č. 138/1995 Sb.

Vyhláška je vydávána podle písm. e) zákona č. 564/1990 Sb., o státní správě a samosprávě ve školství, a podle § 34 odst. (4) a § 43 zákona č. 29/1984 Sb., o soustavě základních škol, středních škol a vyšších odborných škol.

Vyhláška se týká základní školy jako takové. Ve vztahu ke ŠD a ŠK ředitel školy, podle § 8 odst. (1) této vyhlášky, ustanovuje vedoucí vychovatele ŠD a ŠK (pokud jsou zřízeny jako součást školy).

Úkoly a rámcový plán činnosti střediska pro volný čas dětí a mládeže

Vydává je ředitel střediska podle § 3 odstavce (3) vyhlášky č. 432/1992 Sb., o střediscích pro volný čas dětí a mládeže. Úkoly a rámcový plán činnosti se zpracovává po dohodě se zřizovatelem na začátku školního roku na období školního roku (od 1.9. do 31.8.).

1.1.1. Listina základních práv a svobod

Demokratické zřízení v němž žijeme nám tato práva zaručuje, avšak mnohdy je obtížné skloubit naše nároky s míněním a názory ostatních jedinců. Proto je zapotřebí argumentovat a vyvracet tak pověry, jimiž je naše, přeci jen stále mladá demokratická společnost, zatížena z dob nedávno minulých. Máme na mysli socialistické zřízení, které se velmi negativně podepsalo na hodnotové orientaci a zájmech části naší populace.

LZPS definuje činnosti, které mohou občané konat, což je téměř cokoliv, za předpokladu, že neporušují právní nařízení a zákony dané země.

Článek 20 v LZPS:

- Právo svobodně se sdružovat je zaručeno. Každý má právo spolu s jinými se sdružovat ve spolcích, společnostech a jiných sdruženích.
- Výkon těchto práv lze omezit jen v případech stanovených zákonem, jestliže to je v demokratické společnosti nezbytné pro bezpečnost státu, ochranu veřejné bezpečnosti a veřejného pořádku, předcházení trestným činům nebo pro ochranu práv a svobod druhých.

Politické strany a politická hnutí, jakož i jiná sdružení jsou odděleny od státu.

1.1.2. Úmluva o právech dítěte

Tato listina zakotvuje právo jedince na svobodu projevu v kulturní oblasti zájmů člověka.

Oblast volného času v sobě propojuje oddechové činnosti, při nichž dítě regeneruje svůj organismus a vstřebává nové zážitky, které ho znatelně povzbuzují do dalších aktivit.

„Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají právo dítěte na odpočinek a volný čas, na účast ve hře a oddechové činnosti odpovídající jeho věku, jakož i na svobodnou účast v kulturním životě a umělecké činnosti. Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, uznávají a zabezpečují právo dítěte na všestrannou účast v kulturním a uměleckém životě a napomáhají k tomu, aby dětem byly poskytovány odpovídající a rovné možnosti v oblasti kulturní, umělecké, oddechové činnosti a využívání volného času.“¹⁶

1.2. Budoucnost dle MŠMT – koncepce na 2007 - 2013

Kroky, kterými se hodlá MŠMT v následujících letech ubírat, odhaluje

¹⁶

In Charta výchovy pro volný čas, dostupné in:
www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf, [04 – 03 - 2008]

Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007 – 2013. Koncepce je rozdělena do několika kroků. Hlavní cíle Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007 – 2013 jsou:

- naplňování funkce rodiny
- osobností rozvoj mladých lidí a jejich uplatnění ve společnosti
- výchova k aktivnímu občanství včetně participace
- podpora zdravého životního stylu
- ochrana před negativními jevy a jejich následky

Obsah koncepce můžeme shrnout do těchto částí: plány a úkoly jednotlivých ministerstev s vymezením jejich kompetencí, především se jedná o zajištění informovanosti dětí a mládeže, podporu mezinárodní spolupráce a zapojování dětí a mládeže do struktur nadnárodních organizací, programů a projektů, podpora volnočasových aktivit dětí a mládeže, vzdělávání a rozvoj osobnosti pro blaho společnosti, podobně jako spojení výuky s praxí, podpora kulturní a umělecké činnosti dětí a mládeže, ochrana dětí a mládeže dle platných právních předpisů a jejich podpora ze strany pedagogických pracovníků, systematictější integrace menšin do procesu vzdělávání, zdravotní problematiku více zakomponovat do vzdělávacího procesu, investice do celoživotního vzdělávání, ochrana životního prostředí. Velmi nás zaujal bod o podpoře mladých lidí a rodin při financování vlastního bydlení.

Cílem v oblasti mládeže, volného času a životního stylu je: „vytvářet dobré společenské, legislativní a finanční podmínky pro účelné trávení volného času dětí a mladých lidí, které povede k jejich zdravému životnímu stylu. Podporovat rozvoj školských zařízení pro zájmové vzdělávání a jejich prostřednictvím poskytovat širokou nabídku volnočasových aktivit. Podporovat činnost nestátních neziskových organizací dětí a mládeže a nestátní neziskové organizace, které s dětmi a mládeží pracují. Prostřednictvím dotačních

programů motivovat uvedené subjekty ke kvalitní náplni volnočasových aktivit pro děti a mládež.“¹⁷

Jsme zvědaví nakolik se podaří koncepci MŠMT realizovat v praxi, především plán na podporu mladých lidí při financování vlastního bydlení se nám jeví poněkud nereálný.

¹⁷

Koncepce státní politiky pro oblast dětí a mládeže na období 2007 – 2013, s. 13. Dostupné in: <http://www.msmt.cz/mladez/koncepce-statni-politiky-pro-oblast-deti-a-mladeze-na-obdobi-2007-2013>. [04-01-2008]

2. Volný čas

2.1. Přístupy k volnému času

Historický pohled

Volný čas lidé nejprve využívali pro regeneraci sil po skončení pracovní doby. Výlety do přírody, rekreační pobyty, kulturní aktivity, to vše jsou oblasti, ve kterých lidé své síly načerpávají. S nastupujícím rozvojem kapitálu a jeho významu ve společnosti, začali lidé toužit stále více po hmotných statcích. Volný čas přestal být pro mnoho z nich pojmem reálným, ale stal se předmětem tužeb a přání. Hon za mamonem a zisk výhodnějších, výnosnějších či hodnotnějších statků můžeme pozorovat i v dnešní době. Rozhodnutí politických elit o rozvoji infrastruktury je častokrát podloženo lobbingem podnikatelských subjektů. Je smutné, že rozhodnutí odpovědných orgánů se tak omezuje především na blaho určité vybrané skupiny.

2.1.1. Hlediska

Hlediska volného času:

- Ekonomické hledisko
- Hledisko sociologické a sociálněpsychologické
- Politické hledisko
- Zdravotně hygienický pohled
- Pedagogická a psychologická hlediska.

Ekonomické hledisko

Odpočinek prospívá lidskému jedinci, a proto mu i terciální sféra nabízí příležitosti k jeho naplnění. Sociální, pracovní i jiné překážky se lépe řeší v dobrém rozmaru, a nikoliv ve shonu a stresu, jak se mnohdy stává. Organizace, které podmínky pro trávení volného času zprostředkovávají, či

různé způsoby přímo nabízí, profitují na jedincích, kterým se daná aktivita líbí bez ohledu na peněžní prostředky

Zábavní průmysl chrlí množství různých forem aktivit pro pobavení lidí. Od různých druhů spotřebního zboží, které je zrovna v módě, přes poskytování vzdělávacích a zábavních výletů prostřednictvím cestovních kanceláří, po hotely a ubytovací služby, které na lidech lačných zábavy také participují.

Hledisko sociologické a sociálně psychologické zkoumá změnu činností při tvorbě vztahů mezi lidmi. Tyto mezilidské vazby podporuje, případně také kultivuje. Zájem jedinců o podobné aktivity jim umožňuje vstupovat do rozličných sdružení, spolků či organizací, které členům pomáhají zařadit se mezi své vrstevníky, mezi nimiž dochází k tvorbě sociálních vazeb a upevňování sebevědomí jedinců. Způsob využívání volného času dětí je ovlivněn sociálním prostředím, v němž se jedinec pohybuje.

Nejdůležitější vliv na jedince má rodina. „Rodiče slouží svým dětem jako vzory, buď pozitivní nebo negativní. Rodiny, které neplní dobře svoji výchovnou funkci, se velmi často vyznačují nezájmem o to, jak dítě tráví svůj volný čas. Školy, výchovná zařízení i další subjekty mají možnost tento nedostatek do určité míry kompenzovat kvalifikovaným pedagogickým vedením. Pokud se to nepodaří, je zde nebezpečí, že se dítě dostane do nežádoucí vrstevnické skupiny, kde je jeho vývoj ohrožen.“¹⁸

Především děti ze sociálně slabšího prostředí trpí nedostatkem podpory ze strany rodičů, pocity nudy a případné neúspěchy u nich vedou až ke vzniku sociálně nevhodných faktorů.

Z politického hlediska musíme zvážit rozsah vlivu státu na volný čas obyvatel, podporu volnočasových zařízení a jejich postavení ve společnosti, i celkovou koncepci školské politiky.

„Státní zainteresovanost o volný čas dětí a mládeže spočívá především v zakládání, financování a ovlivňování zařízení pro volný čas dětí a mládeže;

¹⁸

Pávková, J. a kol.: Pedagogika volného času, Praha 2001, s. 17

v pomoci organizací, sdružení a spolkům pracujícím s dětmi a mládeží;
ve vytváření podmínek pro uspokojování spontánních aktivit dětí a mládeže mimo organizovanou činnost;
ve vytváření kladných postojů dospělých členů společnosti k dětským aktivitám ve volném čase;
v konstituování pedagogiky volného času a přípravy profesionálních i dobrovolných pedagogů pro tuto činnost;
v ochraně před nepřiměřenou komercializací.“¹⁹

Zdravotně hygienický pohled podporuje zdravý tělesný i duševní vývoj člověka. Pravidelný režim dne s naplňováním základních potřeb jedince, pravidelný pohyb, dostatečný spánek, čistota a péče o své tělo, hygienické zásady, uvolnění a uspokojení i duchovní schránky, to vše přispívá k vývoji zdravého individua.

Pedagogická a psychologická hlediska berou v úvahu zvláštnosti, jednak věkové, jednak individuální. Zkoumají, jakým způsobem činnosti ve volném čase přispívají k uspokojování biologických a psychických potřeb člověka. Pedagogické působení ovlivňuje pozitivním způsobem aktivitu dětí množstvím příležitostí pro jejich seberealizaci. Pedagog podporuje jedince, dodává mu pocit jistoty a morální podporou zvyšuje jeho sebevědomí.

2.1.2. „Nové“ přístupy

Jak jsme již zmínili, náplní pedagogiky volného času je především smysluplné a hodnotné trávení volného času jedinců. Do nedávných let byl trend nabízet žákům množství volnočasových příležitostí (kroužky, různými směry zaměřené kluby a oddíly, aj.). Jako v každém rozvíjejícím se odvětví, i v pedagogice volného času se objevují přístupy nové. „Jejich novost spočívá tedy především v tom, že se nestaly převládajícími pedagogickými koncepcemi, ale spíše doplňujícími alternativami k většinovému školství.“²⁰

¹⁹

Pávková, J. a kol.: Pedagogika volného času, Praha 2001, s. 16

Jedná se především o snahu přiblížit jedince jejich přirozenému prostředí, tj. pokoušet se jedince adaptovat, a hledat náplň jeho času i mimo vytvořená zájmová sdružení. O takovéto přístupy se snaží několik programů, které představujeme níže.

Prožitková pedagogika

Jak již samotný název napovídá, jedná se o výchovu jedince pomocí tzv. prožitku²¹. Toto pojetí pedagogiky v mnohém navazuje na způsoby trávení volného času, obdobnými postupy, kterými to již mnoho let praktikují organizace typu Skaut, Junák, apod. Metody jejich práce přibližují jedincům praktické činnosti, se kterými se mohou v životě setkat. Všechny tyto aktivity mají v pozdějších letech posloužit pro připravenost a schopnost jedince překonávat různá životní úskalí. A právě prožitek z minulosti jim má pomoci tato úskalí překonat.

Pod pojmem prožitková pedagogika se můžeme setkat s více názvy: výchova zážitkem, výchova dobrodružstvím, výchova k přírodě, apod. Společné je jim však to, že „jsou zaměřeny na rozvoj sebepojetí, sociálních vztahů a vztahů k životnímu prostředí, proto kromě fyzického výkonu zahrnují obvykle sebereflexi sociální interakce a pozorování prostředí.“²² Prožitkovou pedagogikou se intenzivně zabývá např. PhDr. Jan Činčera Ph. D., který k této problematice napsal několik publikací.

Streetwork

²⁰ Jirásek, I.: Vymezení pojmu zážitková pedagogika, Gymnasion, Ročník 1. (2004), č. 1, s. 3

²¹ „Pro okamžik přítomné aktivity (tělesné i myšlenkové) tedy vyhrazujeme slovo prožitek (a proto také praktické působení jako „výchovu prožitkem“). Jestliže však tento prožitek uplyne do minulosti a my se k němu vracíme (ve vzpomínce, v racionální analýze apod.), můžeme tento modus označit jako zážitek a teoretické postižení oboru jako „zážitkovou pedagogiku“. Cílem výchovy prožitkem je získání určité trvalejší podoby prožité události, jejíž výsledky můžeme uplatnit i v jiných situacích. Tuto formu pak můžeme nazývat zkušeností (zkušenosti nezískáváme pouze přímým prožíváním; naopak, většina zkušeností i poznatků pramení ze sociálního sdílení a komunikace, z přejímání zkušeností druhých).“ In Jirásek, I.: Vymezení pojmu zážitková pedagogika, Gymnasion, Ročník 1. (2004), č. 1, s. 9.

²² Pávková, J. a kol.: Pedagogika volného času, Praha 2001, s. 80

Je označení pro práci s lidmi v terénu, terénní práce. Streetworker je označení pro pracovníka, který svou aktivitu přenáší do ulic, neboť ulice²³ je místem, kde potencionální klienty vyhledává, navazuje s nimi kontakty, zkrátka se pro ně stává novým přítelem. Vztah těchto pracovníků ke klientům je založen na prvku důvěry. Mnohdy se aktivity klientů neslučují²⁴ se zákony České republiky, a proto důvěra mezi terénním pracovníkem a klienty je často značně křehká. Pracovní nasazení²⁵, stres, zachování mlčenlivosti, potažmo důvěry, vede u těchto pracovníků v mnohých případech k jevu označovanému jako syndrom vyhoření, jinak označovaný jako burnout efekt²⁶.

2.2. Psychologie

Úloha psychologie hraje velkou roli při výběru zájmů a činností dítěte. Z pohledu psychologie hrají výraznou úlohu také faktory, které lze jen těžko ovlivnit. Myslíme jimi genetickou výbavu, potažmo talent jedince.

2.2.1. Vývojová psychologie - starší školní věk

Starší školní věk

Vývojové období jedince, nazývané také pubescence či puberta. V tomto období vývoje dochází k výrazným změnám v tělesném vzhledu jedince. Tyto změny jsou nejvíce znatelné nárůstem svalové hmoty, společně s tvorbou sekundárních pohlavních znaků. Věkově se jedná o rozmezí 11 až 15 let. Jeho nestálé psychické rozpoložení způsobuje nesoustředěnost, roztěkanost, což je zapříčiněno emočním vývojem jedince, neboť není emočně příliš stabilní, hledá ve skupině vrstevníků pozici, která by mu nejvíce vyhovovala.

²³ popř. kluby, herny, squaty, apod.

²⁴ drobné přestupky, vandalství, toxikomanie aj.

²⁵ Práce do nočních hodin.

²⁶ „Vyčerpání fyzických, psychických sil, ztráta zájmu o práci, eroze profesionálních postojů, které se především projevují u pracovníků tzv. pomáhajících profesí (sociální pracovníci, poradci, pedagogové, zejm. speciální). Značný podíl na tomto jevu mají stres, časová náročnost povolání, administrativní zásahy, které rušivé ovlivňují práci apod. Prevencí je osvojení si technik prevence a snižování stresu, plánování a management času, oddělení práce a osobního života, snaha o profesionální růst...“ In Průcha, J., Walterová, E. a Mareš, J.: Pedagogický slovník, Portál, Praha 1995, s. 32

Zamýšlí se nad sebou, kým je, jaký může být. Tento typ otázek si klade jedinec v tomto období vývoje často. Pokouší se objevit, najít sám sebe. Toto hledání identity se „projevuje tím, jak mladí lidé zkoušejí různé masky, např. způsob zábavy, úprava vlasů, napodobováním jednoho a pak jiného hrdiny, a to vždy v rámci skupiny, která mu poskytuje kritéria aprobace. Také zamilování je často způsob, jak vyzkoušet obraz sebe sama, své sebepojetí. Obraz sebe sama závisí na druhých: jedinec se snaží být oblíben a obává se zneuznání; jeho účes, oblek i oblíbená hudba odpovídají standardům jeho vztažné skupiny, ale jeho obraz sebe sama je dosud nestabilní.“²⁷ „Pubescenti se identifikují se třídou, protože jim to umožní překonat nejistotu v procesu osamostatňování.“²⁸ Přijmutím určité pozice v kolektivu žák posiluje své sebevědomí. Jelikož se zde hovoříme také o jedinci, je vhodné přiblížit tento pojem.

2.3. Jedinec

Každý z nás je něčím osobitý, výjimečný, což způsobuje pestrost celé společnosti. „Člověk si je vědom svého duševního světa a spojuje jej s příčinami svého jednání. Uvědomění sebe samého, oddělení subjektu od objektu poznávání, skutečnost „jáství“ je hlavním důvodem pro pochopení pojmu osobnosti v psychologii.“²⁹ „Pojetí člověka jako subjektu dění s jeho vnitřním prožíváním, k němuž přímo nemáme přístup nejen u druhého člověka, ale z valné části ani u sebe. Vcítění se do druhého subjektu je pochybené a částečně pochybená je i introspekce – jako metoda sebepozorování, protože ani u nás samých se tentýž duševní stav v životě dvakrát nezopakuje.“³⁰ Vnímání volného času je specifické pro každého z nás, protože každý jedinec má představu o způsobu strávení volného času odlišnou od ostatních. Tato představa se ne vždy shoduje s realitou, a proto je úkolem nejen pedagogů najít žákům kvalitní podmínky a možnosti pro jejich potenciální seberealizaci při spokojeném a hodnotném trávení volného času.

²⁷ Nakonečný, M.: Sociální psychologie. Academia, Praha 1999, s. 258

²⁸ Vágnerová, M.: Psychologie školního dítěte. UK, Praha 1995, s. 43

²⁹ Spousta, V. a kol.: Teoretické základy výchovy ve volném čase. Brno 1994, s. 40

³⁰ Spousta, V. a kol.: Teoretické základy výchovy ve volném čase. Brno 1994, s. 47

Fyzickou kondici si jedinci udržují dle svých dispozic. V posledních letech se však i společnost v České republice stává obéznější a obéznější. Je to způsobeno nedostatečnou fyzickou zátěží, a z toho pramenící nastupující pasivní způsob trávení volného času. Jak jinak si to vysvětlit, vždyť „člověk je bytost činu, aktivity a práce“³¹.

Psychická kondice je dána „temperamentovou výbavou, výší inteligence a stupněm aktivity, energičností, podmiňujících snahovou složku osobnosti. Psychická výbava rozhoduje spolu s výbavou tělesnou o životním stylu (práce, zábava, odpočinek) do značné míry, avšak do jaké, nebylo pravděpodobně experimentálně zkoumáno a ověřeno.“³² Psychickou kondici jedince utváří rodina a její zázemí.

2.4. Rodina

Specifický útvar ve struktuře společnosti, který má svou nezastupitelnou úlohu ve výchově dítěte, potažmo žáka. Základním stavebním kamenem rodiny jsou rodiče, kteří se starají o děti, a přebírají odpovědnost za výchovu svých ratolestí.

Hodnoty a hodnotový systém mládeže jsou determinovány především rodinným zázemím, podporou a zájmem o koníčky a záliby dětí ze strany rodičů. „Rodina, která za běžných okolností dobré výsledky vyžaduje a oceňuje, může v tomto směru účinně fungovat jen tehdy, jestliže pro dítě zároveň představuje osobně významné a stabilní zázemí.“³³ Struktura rodiny, vztahy mezi jejími jednotlivými členy, vzájemná schopnost komunikace, citová a morální podpora, vzdělání rodičů, jejich pracovní vytížení a čas věnovaný potomkům se odrážejí ve vývoji dítěte. Ať v pozitivním či negativním smyslu. Pomoc při výběru střední školy, podobně jako samotná motivace ke kladnému vztahu ke vzdělávání klade na rodiče značné nároky, protože „dítě bývá pro rodiče mimo jiné prostředkem k uspokojení jejich potřeby seberealizace. Rodiče potřebují získat uspokojivé hodnocení, nebo alespoň nějaké potvrzení pozitivního významu dítěte, a tím i sebe sama. Negativní informace by ohrozila

³¹

Spousta, V. a kol.: Teoretické základy výchovy ve volném čase. Brno 1994, s. 49

³²

Spousta, V. a kol.: Teoretické základy výchovy ve volném čase. Brno 1994, s. 50

³³

Vágnerová, M.: Psychologie školního dítěte. UK, Praha 1995, s. 24

nejen hodnotu dítěte, ale i jejich vlastní identitu, prezentovanou rodičovskou rolí.“³⁴ Z tohoto důvodu je na žáky vyvíjen značný tlak při dosahování školních výsledků ze strany rodičů, kteří touží po uznání svého dítěte, potažmo jich samotných. „Postoj rodičů ovlivňuje vztah dítěte ke škole. Jejich očekávání budoucí úspěšnosti dítěte se vytváří dávno před jeho nástupem do školy a vyplývá z hodnot, které rodina uznává. Očekávání posléze dává reálnému výkonu dítěte určitý význam – podle toho, zda pro rodinu představuje úspěch či neúspěch.“³⁵

„Vybavení láskou ke svým dětem a také nezbytnou trpělivostí, důsledností i tolerantností, humorem a tvořivou nápaditostí mohou dosáhnout toho, že jednou po letech dospějí jejich děti k názoru, že budou své děti vychovávat stejně jak byly vychovávány samy. A to by také mohl být jeden z důležitých cílů životního snažení každého z rodičů.“³⁶

Dalším významným faktorem, který determinuje žáka v jeho vývoji, je škola.

2.5. Škola, školské zařízení

Instituce podléhající ministerstvu školství, mládeže a tělovýchovy. Primární úlohou základních škol je vzdělávání, výchova žáků je úkol podružný. Školská zařízení poskytují žákům vzdělání odpovídající stanoveným školním vzdělávacím programem. V rámci tohoto programu každá jednotlivá škola představuje svou filosofii, která koresponduje s příležitostmi a zázemím školy. Podpora volnočasových aktivit se odvíjí od možností, které samotná škola dispozičně nabízí. Především širokým spektrem kroužků. „Škola a dětská skupina představují nový faktor, který je sice objektivnější, ale nejednou i tvrdší. Dítě si zde musí vlastní pozici vydobýt, nemá ji jako dříve na základě citového vztahu.“³⁷ Dítě si svou pozici mezi ostatními spolužáky buduje poměrně dlouho. Necitlivý, mnohdy i nevědomý zásah pedagoga do chování žáka, tak může zbourat pracně budovanou pozici. Dítě pocítuje křivdu, zlobu, nenávist k vyučujícímu. Jestliže dítě nepocítuje podporu ze strany rodiny, ve

³⁴ Vágnerová, M.: Psychologie školního dítěte. UK, Praha 1995, s. 46

³⁵ Vágnerová, M.: Psychologie školního dítěte. UK, Praha 1995, s. 52

³⁶ Spousta, V. a kol.: Teoretické základy výchovy ve volném čase. Brno 1994, s. 114

³⁷ Vágnerová, M.: Psychologie školního dítěte. UK, Praha 1995, s. 13

škole se cítí nepříjemně, začne vyhledávat místa a lidi, kteří mu budou rozumět, chápat ho.. Tím se mu otevírá, která je však svým charakterem značně odlišná od předchozích determinantů výchovy. Tuto oblast nazýváme sociálně patologické jevy.

Sociálně patologické jevy

Jevy, determinující v negativním slova smyslu, jak výchovu, tak i vzdělávací proces. Třetí nejčastější způsob jakým spolu žáci tráví svůj volný čas je povídáním si, touláním se s přáteli,³⁸ což přivádí valnou část jedinců z této skupiny do náruče, kterou označujeme jako sociálně patologické jevy. Patří mezi ně záškoláctví, rasismus, šikana, delikventní prohřešky, toxikomanie, extremismus, aj.

Prevenci sociálně patologických jevů můžeme nastudovat v Metodickém pokynu k primární prevenci sociálně patologických jevů u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních, který vydalo Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR dne 16. října 2007.

³⁸

Sak, P.: Proměny české mládeže. Petrklíč. Praha 2000, s. 134

3. Výzkumná část

Cíle:

Zjistit možnosti trávení volného času žáků, koherentní znaky v návaznosti na základní školu.

Zjistit frekvenci trávení volného času žáků s rozličnými faktory (přátelé, rodiče).

3.1. Vlastní výzkumný projekt

Teoretická část

Při vypracování a stanovení problému výzkumu se setkáme s pojmy téma, problém, cíl. Jsou vzájemně provázáni, poskytují si navzájem velké množství počátečních kroků. Zúžením zkoumaného tématu do mnohem více konkrétnější podoby, respektive jeho přesunutí ke zkoumanému objektu, nás přivádí na překážku s názvem problém, neboť „problém je ... tázací věta nebo výrok, který se ptá: Jaký je vztah mezi dvěma nebo více proměnnými? Odpověď na tuto otázku je tím, co hledáme výzkumem. Jestliže je problém vědecký, obsahuje vždy dvě nebo více proměnných“³⁹. A právě zmiňovaný vědecký problém činí ze zkoumané baterie otázek onen pověstný klíč, pomocí něhož si nastíníme, a především vyřešíme zkoumanou problematiku.

Formulovaný problém:

Souvztažnost mezi zaměřením ZŠ a trávením volného času žáků. Zajímá nás, do jaké míry tráví žáci volný čas specifickou aktivitou, na niž je základní škola zaměřena.

3.1.1. Výběr vzorku

³⁹

Kerlinger, F. N. : Základy výzkumu chování, Praha 1972, s. 32

Primární soubor

Vymezení základního souboru, tj. „množiny všech prvků patřících do okruhu osob nebo jevů, které mají být zkoumány v daném výzkumu.“⁴⁰. Charakteristikou souboru si jasně určíme hranice, ...jehož překročení rozpoznáme až v platnosti učiněných závěrů. Úskalí a specifika, která v sobě základní soubor skrývá⁴¹, nás vede k co největšímu přiblížení výběru (vzorku) základnímu souboru., „neboť nám pomůže učinit obecnější závěry, platné i pro celý základní soubor“⁴². „Základním rysem náhodného výběru je zaručení stejné pravděpodobnosti výběru pro každý prvek základního souboru“⁴³ Tím, se eliminují možné odchylky při zachování rovné příležitosti pro všechny eventuelní vzorky. Velikost vzorku odvozujeme od základního souboru, respektive postavení znaku v celém souboru. Pokud je „znak konzistentní, postačí relativně malý vzorek. A naopak, pokud znak značně kolísá, je lépe zvolit vzorek úměrně větší.“⁴⁴

Hypotéza

Hypotéza⁴⁵ nám pomáhá při úvodním seznámení, či spíše naformulování tématu. Tím, že výzkumný problém řešíme, vyvstává nám tu příležitost komparace hypotéz. „Hypotéza není ničím jiným než podmíněným výrokiem o vztazích mezi dvěma nebo více proměnnými. Na rozdíl od problému, který je formulován v podobě otázky explicitně vyjádřené, hypotéza je vždy tvrzením, byť i podmíněčně formulovaným.“⁴⁶

Kvantitativní x kvalitativní zpracování zkoumaných jevů

Rozdělení pedagogických jevů po stránce kvalitativní i kvantitativní je nejsnadnějším způsobem, rozdělení pedagogických činností ve výzkumu. V našem případě budeme hodnotit jevy po kvantitativní stránce. Četnost výskytu jednotlivých jevů a jejich provázanost ke zkoumané problematice nám

⁴⁰ Pelikán, J.: Základy empirického výzkumu pedagogických jevů, Praha 1998. 47

⁴¹ např. velikost zkoumaného jevu

⁴² Pelikán, J.: Základy empirického výzkumu pedagogických jevů, Praha 1998, s. 47

⁴³ ibid, s. 49

⁴⁴ ibid, s. 53

⁴⁵ domněnka, předpoklad

⁴⁶ Pelikán, J.: Základy empirického výzkumu pedagogických jevů, Praha 1998, s. 44

umožní vhodně interpretovat získaná data. Jinak by se nám mohlo přihodit, že zkoumané jevy volbou nevhodného způsobu dezinterpretujeme.

Chrastův náhled na problematiku “je v případě kvalitativního přístupu o charakteristiku jedinečnosti různorodých prvků, zatímco při kvantitativním přístupu se postihují četnosti stejnorodých prvků... K výhodám kvantitativního přístupu patří zejména přehlednost, stručnost a syntetičnost výsledku. Při kvantitativním přístupu je eliminována mnohoznačnost slov) např. při stupňování vlastností posuzovaných objektů.“ Na stejném místě ovšem upozorňuje na „vysokou míru abstrakce, který je pro číselné nebo funkční vyjadřování závislostí typická, může však v některých případech vést k simplifikaci skutečnosti tím, že se např. ztrácí typická pestrost nebo proměnlivost posuzovaných objektů.“⁴⁷

3.1.2. Metody a techniky výzkumu

Metoda⁴⁸ určuje ubírání našich kroků ke konkrétnímu cíli. Použití jako soustava kroků opírajících se o určitý pojmový aparát. V českých odborných publikacích jsou pojmy metody a techniky spolu úzce svázány. „Technika je součástí metody opírající se o materiální prostředky.“⁴⁹

Výzkumnou metodou chápeme „obecný metodologický nástroj k získání údajů a dat, vymezující širší a komplexnější úhel pohledu na šetřenou problematiku.“⁵⁰

Validita a její postavení ve výzkumném souboru

Validitou rozumíme „platnost zjištěných údajů“⁵¹, jakož i pravdivost informací. Pomocí ní ověřujeme, zda údaje, které jsme získali během šetření, zda jsou vhodné k interpretaci a není nutné s nimi zacházet jako s daty neurčenými.

⁴⁷ Chráska, M.: Možnosti měření v pedagogice, Olomouc 1994, s. 5

⁴⁸ v řečtině „touto cestou“

⁴⁹ Maňák, J. a kol.: Kapitoly z metodologie pedagogiky, MU, Brno 1994, s. 28

⁵⁰ Pelikán, J.: Základy empirického výzkumu pedagogických jevů, Praha, Karolinum 1998,

s. 95

⁵¹ Slovník cizích slov LEDA, 2000

Vlivy, které mohou způsobit ovlivnění výzkumu společně s jeho interpretací:

- „Fyzické prostředí - např. osvětlení, tlak, teplota, denní i roční období, estetický dojem z prostoru, aj.
- Délka šetření – Při dlouhém dotazníku, ztrácí respondent soustředěnost a kvalita odpovědí značně kolísá.“⁵²
- Osoba dotazovatele – Samotný výzkumník svou přítomností ve třídě, vyvolává jev označovaný jako Hawthorne-efekt⁵³, čímž také zvyšujeme validitu získaných informací.

Reliabilita

Zkoumá spolehlivost použitých postupů. „Reliabilita je v úzkém vztahu k validitě testu. Aby byl test validní, musí mít vysokou míru reliability; vysoká reliabilita však ještě nezaručuje, že test bude validní.“⁵⁴

Explorativní metoda

Pro praktickou část DP jsme zvolili explorativní metodu z důvodu přehlednosti a vhodnější manipulace se získanými daty.

Jak již název napovídá, původní význam slova „exploro, explorace“ v překladu znamenající „vytěžovati“, značí získávání, „vytěžování“, informací od zkoumaných subjektů. Tato metoda nám pomůže oslovit množství respondentů⁵⁵, kteří nám poskytnou potřebné informace. Jejich odpovědi, respektive výpovědi určí poslouží k potvrzení či vyvrácení stanovených hypotéz výzkumu.

⁵² Kalous, J.: Průvodce přípravou empirického výzkumu pro pedagogy a psychology, ČSAV,

Praha, 1983, s. 27

⁵³ = Označení faktu, že pozorovaný jedinec má tendenci podávat lepší výkon.

In: Průcha, J., Walterová, E. a Mareš, J.: Pedagogický slovník, Portál, Praha 1995,

s. 75

⁵⁴ Byčkovský, P.: Základy měření výsledků výuky (tvorba didaktického testu). ČVUT Praha

1984, s. 18

⁵⁵ = osoba odpovídající v sociol. výzkumu na otázky kladené v rozhovoru n. v dotazníku, dotazovaný. In Slovník cizích slov Leda, 2000

Dlouho jsme váhali, zda při zkoumání volnočasových aktivit použít i další z metod sběru dat a to rozhovor se žáky, avšak tuto variantu jsme opustili, neboť se domníváme, že vyhodnocení dotazníku nám přinese potřebné indicie.

Dotazník – struktura

Dotazník je často používanou výzkumnou technikou. Jeho uplatnění nalezneme v široké paletě výzkumů a šetření, která se tak či onak zaobírají lidským jedincem v různých stádiích jeho vývoje. Můžeme ho vymezit jako „soubor přesně formulovaných, standardizovaných otázek předkládaných respondentům v písemné podobě za účelem zjištění specifických údajů, názorů, postojů.“⁵⁶ Volíme nestrukturovaný dotazník, který nám umožňuje oslovit velké množství respondentů, jejichž odpovědi je možné číselně vyjádřit a doložit, či vyvrátit tak stanovené hypotézy. Nevýhodou této techniky je subjektivita výpovědi, kterou poskytovaný vzorek skýtá. Nepřesná formulace otázek působí dotazovanému pochopitelně obtíže. Je tak nucen volit odpověď, která může zkreslit výsledky celého výzkumu. Proto je zapotřebí vhodně a správně formulovat otázky, které bude používat ve výzkumu. Nucenou volbu eliminujeme případnou variantou - jiné.

Jsme přesvědčeni, že dotazník je pro tento výzkum nejvhodnější zvolenou metodou.

Zkoumanou skupinou budou žáci výše uvedených základních škol, jejichž selekci jsme prováděli na základě zaměření jednotlivých ZŠ. Volba zaměření vybraných ZŠ pokrývá předmětové spektrum, které jsme zvolili. Výzkumným vzorkem bude 40-50 žáků z každé ZŠ, což v konečném objemu předpokládá přibližný počet 200 jedinců. Věkové rozložení vzorku bude 6. a 9. třída. Takto stanovený vzorek je dle našeho názoru početně dostatečně obsáhlý pro stanovení a provedení výzkumného záměru. Žáky z vybraných ZŠ jsme zvolili cíleně, neboť každá ze zkoumaných základních škol vyznává jinou filosofii⁵⁷.

⁵⁶ Maňák, J. a kol.: Kapitoly z metodologie pedagogiky, MU, Brno 1994, s. 50
⁵⁷ = zaměřuje se především na jednu z možností, jak žáky vzdělávat již vyhraněným směrem, specifickým zaměřením dle ŠVP.

Jazyková vyhraněnost

Jazyk musíme přizpůsobit především věku tazatelů. Nepředpokládáme výraznější rozdíly ve věkovém rozvrstvení zkoumaných skupin žáků. Otázky formulujeme neutrálně, neodhalíme tím postoj tazatele. Případné podbízění některé z odpovědí řešíme stejným druhem písma u jednotlivých otázek.

Typy a konstrukce otázek

Dělení a druhů otázek se v odborné literatuře objevuje značné množství. Nám postačí dělení základní, na tento okruh otázek

- Uzavřené
- Polouzavřené
- Otevřené

Uzavřené otázky „omezují volnost výpovědi“⁵⁸, poskytují nám však možnost statistického zpracování. Polouzavřené otázky zahrnují výběr z nabízené škály, zároveň ponechávají respondentovi příležitost odpovědi ve variantě jiné. V otevřených otázkách respondent doplňuje výpověď či odpovídá na otázku zcela volně, neboť svou odpověď přesně definuj či popíše pomocí jazykových prostředků, kterými je vybaven.

Škálovací otázky

Škála rozumíme „baterii otázek tvořících obsahový celek spojený indexem“.⁵⁹

Ve škálovacích otázkách se předpokládá, že respondent uvede jednu, popřípadě i více variant, z nabídnuté množiny/baterie/ otázek.

Otázky pomocné

⁵⁸ Pelikán, J.: Základy empirického výzkumu pedagogických jevů, Praha 1998, s. 108
⁵⁹ ibid, s. 127

Informační (identifikační) otázky tvoří často začátek téměř každého dotazníkového šetření. Pomáhají nám identifikovat osobu respondenta dle jeho věku, pohlaví, bydliště, apod.

Buffo (nárazníkové otázky) - Vložené otázky nesouvisející najednou se smyslem dalších otázek. Připoutávají pozornost, kterou respondent může v průběhu vyplňování dotazníku ztrácet⁶⁰.

Hypotéza č. 1.

Receptivní činnosti u žáků převažují nad činnostmi aktivními..

Hypotéza č. 2.

Na každé ZŠ bude svůj volný čas trávit maximálně 30 % respondentů aktivitami, které jsou specifické pro tu kterou ZŠ. Na sportovně zaměřených ZŠ více sportovních aktivit, umělecké zaměření druhé ZŠ předpokládá větší důraz na estetický záběr žáků, na počítačově zaměřená ZŠ předpokládáme větší % zastoupení aktivity PC než je tomu u ostatních respondentů.

Hypotéza č. 3.

Celkové % zastoupení sportovních aktivit bude u žáků 6. tříd vyšší v porovnání s žáky tříd devátých.

Validita

Fyzické prostředí, ve kterém jsme provedli výzkum, nemůžeme ovlivnit. Vstupujeme do prostředí, jehož vzhled nijak pozměnit nemůžeme.

Velké množství otázek vede ke ztrátě koncentrace při odpovědích, případně k „povrchnímu zodpovězení, čímž trpí i kvalita výsledku.“⁶¹ A jelikož chceme tomuto problému předejít volíme baterii otázek, u níž předpokládáme maximální dobu vyplňování 10 minut. Rozhodně ne delší.

Svou přítomností ve třídě způsobujeme tzv. Hawthorne efekt.

⁶⁰ únava, zdoluhavost, stereotypnost otázek.....

⁶¹ Skalková, J. a kol.: Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu. SPN, 1983, s. 91

Ahoj, jmenuji se Tomáš Hartman. Studuji na TUL a Obracím se na tebe s několika otázkami, které se týkají toho jak trávíš svůj volný čas. Pomůže mi pokud je vyplníš pravdivě. Tvé odpovědi budou zpracovány a výsledek poslouží k dalšímu studiu a případně i zlepšení podmínek pro trávení i Tvého volného času.

Zdůvodnění a metodický výběr otázek.

Otázky informační, identifikační. Dozvíme se respondentovi fyzické údaje.

Bydliště: a/ město
b/ vesnice

1. Jak trávíš svůj volný čas?

- a) sport
- b) televize
- c) počítač
- d) venku s kamarády
- e) hra na hudební nástroj

38

f) jiné.....

Otázkou zjišťujeme způsoby trávení volného času žáků. Otázka polouzavřená.
Výběr možných aktivit volíme dle formulovaného problému.

2. S kým trávíš nejčastěji svůj volný čas?

a) s rodiči	c) sám
b) s přáteli	d) jiné.....

Dozvíme se s jakými osobami tráví žák svůj volný čas. Zda nehrozí eventuálně riziko sociálně patologických jevů. Otázka polouzavřená.

3. Domnívám se, že svůj volný čas trávím plnohodnotně.

a) Ano	c) někdy
b) Ne	d) nikdy

Vlastní pocity jedince o trávení svého volného času. Jsme si vědomi, že někteří žáci nebudou plně chápat význam adverbia použitého v otázce.

Kvalitní náplň, a především pocit respondenta o kvalitě tráveného volného času mu poskytuje pocit uspokojení či neuspokojení této hodnoty. Uzavřená otázka.

4. Jak bys chtěl trávit svůj volný čas? Činnost/aktivita/ kterou bys ve svém volném čase prováděl nejraději?

- a) sport
- b) televize
- c) počítač
- d) venku s kamarády
- e) hra na hudební nástroj
- f) jiné.....

Polouzavřená otázka, pomocí níž poznáme skutečné touhy respondentů. Porovnáme stav současný a tzv. ideální, tato otázka nám při tom značně pomůže s odpovědí na hypotézu č. 1

5. Postrádám

Touto výpovědí očekáváme, že respondent doplní buď materiální absenci, nebo absenci citovou. Materiální absencí myslíme, skupinu hmotných předmětů (počítač, kolo, oblečení...) U citových záležitostí se bude jednat především o vztahy (rodinné, přátelské, aj.). Vzhledem k povaze otázky ji ani nemůžeme zařadit do kvantitativního zpracování. Otázka typu Buffo.

6. Kolik volného času máš denně pro sebe a své zájmy?

- a) a)max. 1 denně
- b) 1-2 h denně
- c) 2-3 denně
- d) více než 3 hodiny denně

Zajímá nás, zda má žák pocit naplnění a sebeuspokojení z volného trávení času. Zda má uspokojenu svou potřebu náplně vlastního volného času. Doby, kterou každý z nás pro sebe potřebuje.

Škola

Následuje baterie otázek na specifické zaměření škol. Podobnou sérii otázek jsme použili již v první skupině.

7. Věnuješ se ve svém volném čase sportu?

- a) sportuji aktivně (člen sportovního oddílu či klubu – florbalový...apod..)
- b) sportuji pasivně /rekreační sportování – s rodiči, příbuznými,.....
- c) Sport mne nezajímá.
- d) Jiné.....

Sportovní trávení volného času, a postoj dítěte ke sportu. Uzavřená otázka.

U žáků 6. tříd předpokládáme větší procentuelní účast na sportovních aktivitách, než u žáků z devátého ročníku. Členství v určité organizaci jedince ztotožňuje s cíli dané skupiny. Identifikuje se s nimi a prožívá koloběh vývoje společně s ostatními členy.

8. Kolik času denně věnuješ aktivnímu pohybu? (sport, vycházka,...)

- a) max. 1 denně
- a) 1-2 h denně
- b) 2-3 denně
- c) více než 3 hodiny denně.....
- d) jiné.....

Aktivní pohyb zlepšuje fyzickou stránku člověka. Podobné předpoklady jako u předchozí otázky. Polouzavřená otázka.

9. Kolik času denně strávíš u počítače?

- a) max. 1 denně
- a) 1-2 h denně
- b) 2-3 denně
- c) více než 3 hodiny denně.....
- d) jiné.....

Polouzavřená otázka, trávení volného času s prostředkem, který pomalu vytváří další, řekněme virtuální svět, je u dětí značně oblíbeno. Frekvence času stráveného u počítače bude tedy vysoká. Žáci z počítačově zaměřené ZŠ budou u počítače trávit více času než žáci ostatních ZŠ.

10. Kolik času denně věnuješ umělecké činnosti, např. hra na hudební nástroj, malba, apod.

- a) max. 1 denně
- a) 1-2 h denně
- b) 2-3 denně
- c) více než 3 hodiny denně.....
- d) jiné.....

Otázka směřuje k zjištění uměleckého vyžití žáků ZŠ.

Největší procentuelní zastoupení očekáváme ze ZŠ s rozšířenou výukou hry na hudební nástroj.

Rodina

11. Podporují tě rodiče při trávení volného času?

- a) ano c) někdy
- b) ne d) nikdy

Rodina – Otázka týkající se rodiny je značně povrchní. Nehodláme zkoumat bližší vazby a vztahy mezi rodiči a dětmi, neboť se domníváme, že tato oblast je pro každého respondenta velmi intimní a velmi neradi bychom tak způsobili jakékoliv komplikace či obtíže nevhodně položenou otázkou. Bez souhlasu rodinných zástupců se o podrobnější informace o jedincově zázemí nepokoušíme ani získat. S ohledem na finanční náročnost některých volnočasových aktivit žáků, předpokládáme značnou podporu ze strany rodičů.

Poděkování závěrem za věnované úsilí a čas je samozřejmostí.

Děkuji Ti za spolupráci a čas věnovaný odpovědím a přeji Ti mnoho úspěchů ve studiu i v životě..

3.1.3. Sběr dat

Sběr dat jsme prováděli osobně na vybraných základních školách. Chtěli jsme mít jistotu, že respondenti budou odpovídat pravdivě, zároveň být jim při ruce, v případě jakýchkoliv nejasností. Vhodnost a výběr otázek jsme si ověřili předvýzkumem. Dotazník vyplnilo 205 žáků. Z toho 113 chlapců a 92 dívek. Z toho jsme vyloučili 4 pro neúplné vyplnění dotazníku, a dále 7 jedinců, kteří uvedli jako své bydliště vesnici. Těchto 7 žáků vyřazujeme cíleně, neboť naším výzkumným záběrem jsou pouze děti žijící ve městě. Z čehož ostatně pramení i výběr zkoumaného vzorku. Tím jsou vybrané základní školy v městě Liberec.

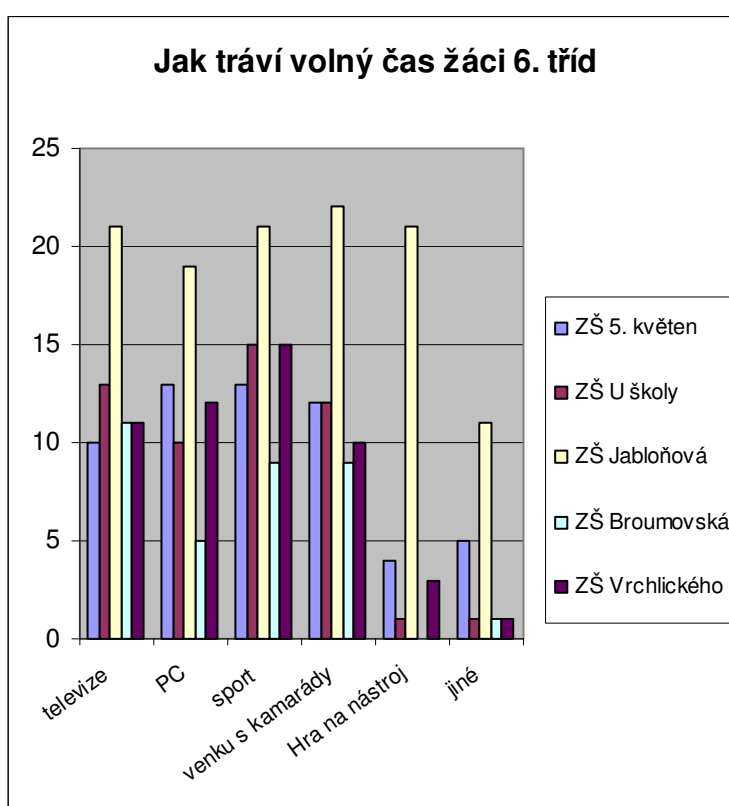
Představíme si je postupně:

- ZŠ 5. květen – Škola se sportovními třídami plavání, orientačního běhu a tenisu od 5. tříd. – výzkumu se účastnilo 18 žáků 6. tříd, 20 žáků ze tříd devátých.
- ZŠ U školy – Škola se zaměřením na lední hokej od 3. tříd. – výzkumu se účastnilo 17 žáků 6. tříd a 18 žáků tříd devátých.
- ZŠ a ZuŠ Jabloňová - Škola s rozšířenou výukou hudební výchovy od 1. ročníku. – výzkumu se účastnilo 23 respondentů ze 6. tříd a 27 respondentů ze tříd devátých.
- ZŠ Vrchlického – Základní škola s rozšířenou výukou výpočetní techniky. Výzkumu se účastnilo 19 žáků 6. tříd a 17 žáků z 9. tříd.
- ZŠ Broumovská – ZŠ bez specifického zaměření, tzv. všeobecná základní škola. – Výzkumu se účastnilo 18 žáků 6. tříd a 17 žáků 9. tříd.

Pro statistické zpracování jsme použili program Excel ze základního balíčku firmy Microsoft Office.

Otázka č. 1 Jak trávíš svůj volný čas?

6. třídy - Zajímalo nás trávení volného času, přičemž předpokládáme, že respondent aktivně trávící chvíle mimo školu méně snáze podlehne společensky nepřijatelnému chování, které by ve snaze splynout s kolektivem mohl přijmout za vlastní (např. sídlištní party).

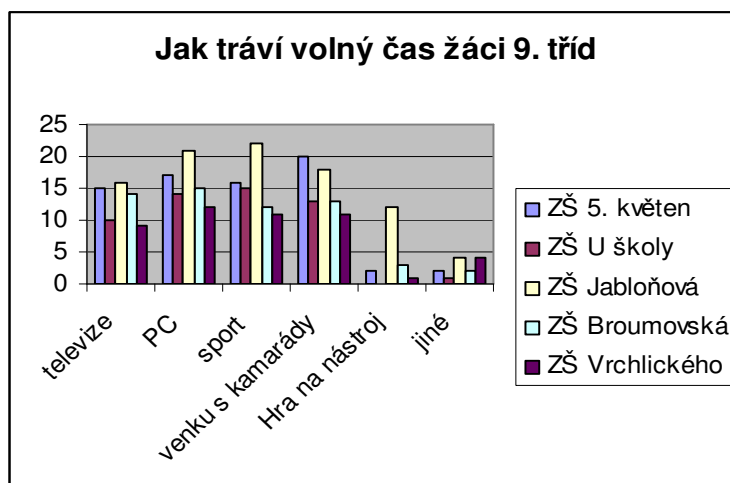

Graf č. 1

Při komparaci výsledků jednotlivých škol vyplývá, že aktivity uvedené na prvních 4 místech vyplňují nejčastěji volný čas žáků. Sportovní aktivity s 23% jsou jen těsně následovány časem s kamarády, který tráví 20% žáků ve volném čase.. O procento více respondentů uvedlo čas trávený ve společnosti televizní obrazovky, variantu PC zaškrtno v dotazníku 18% žáků.

9. třídy

Došlo ke vzácné shodě v odpovědích respondentů devátých ročníků. Aktivita PC, sport, venku s kamarády praktikuje obdobný počet respondentů, tj. 23%. S televizí tráví svůj volný čas pětina dotazovaných jedinců

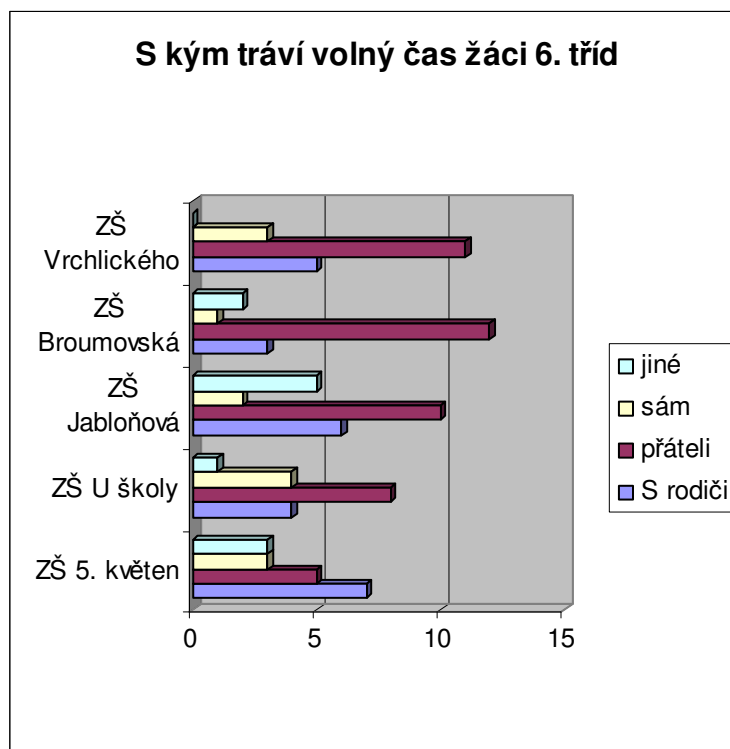

Graf č. 2

Otázka č. 2. S kým tráví žáci svůj volný čas?

6. třídy

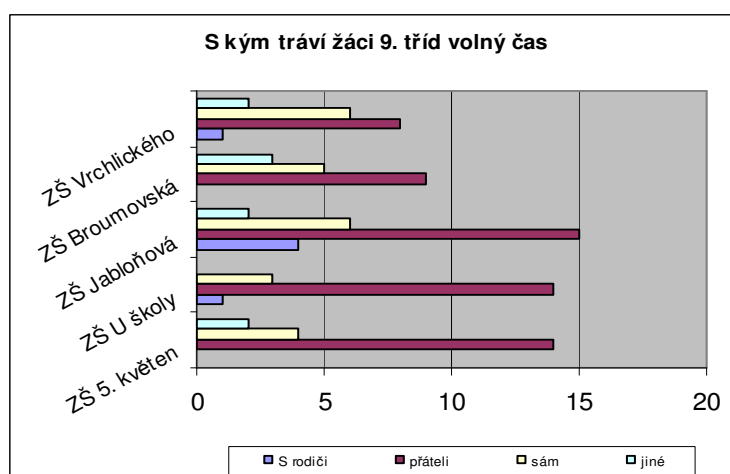
Velká část jedinců tráví svůj volný čas s přáteli 48%. Čtvrtina respondentů svůj volný čas tráví s rodiči, průměrně každý sedmý žák tráví svůj volný čas sám. Dle našeho názoru se v tomto věku jedná o nepřírozený jev, který by bylo vhodné zlepšit.

Graf č. 3

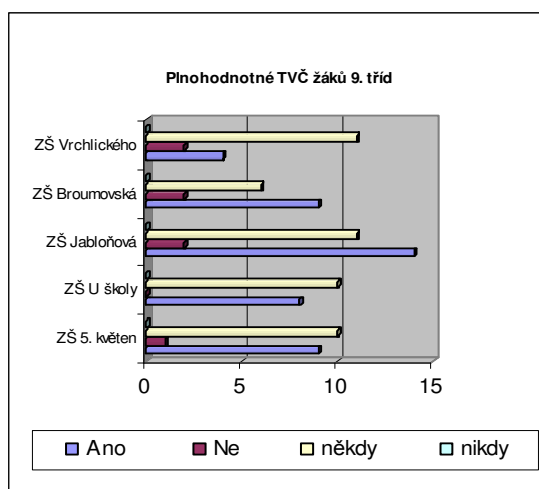
9. třídy

S přáteli tráví žáci největší množství volného času. Ve zkoumaném vzorku tuto odpověď uvedlo 60% respondentů. Čtvrtina žáků tráví svůj čas sama, což je pro nás číslo poměrně vysoké. Domníváme se, že právě tato skupina je nejvíce náchylná ke vzniku sociálně patologických jevů.

Graf č. 4

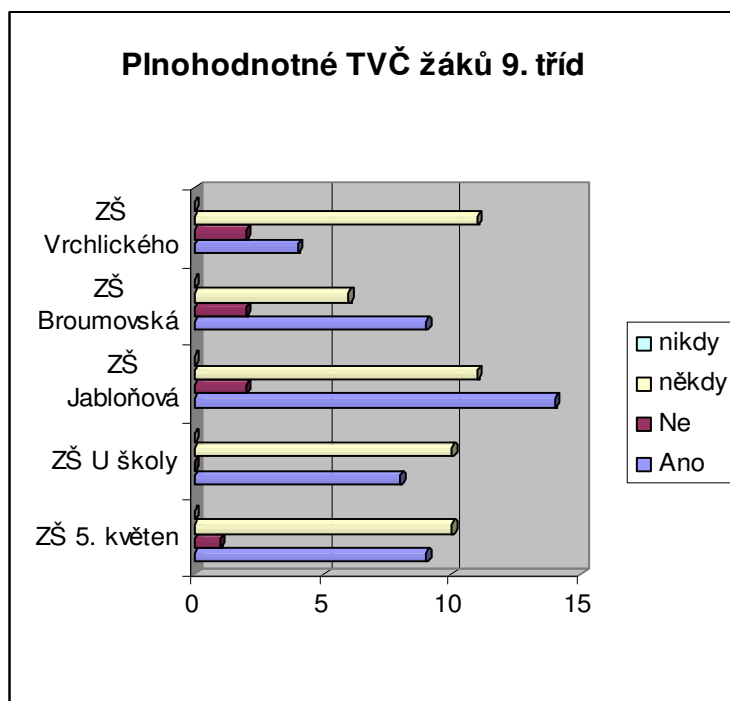
Otázka č. 3 Trávíš svůj volný čas plnohodnotně?

Graf č. 5

Více než polovina respondentů (52%) ze šestých tříd se domnívá, že plnohodnotně naplňují chvíle pouze pro sebe. Jsme tomu jedině rádi, neboť to pomáhá žákům v uvědomění si vlastního já. Variantu někdy uvedlo 43% respondentů.

9. třídy – Plnohodnotné trávení volného času

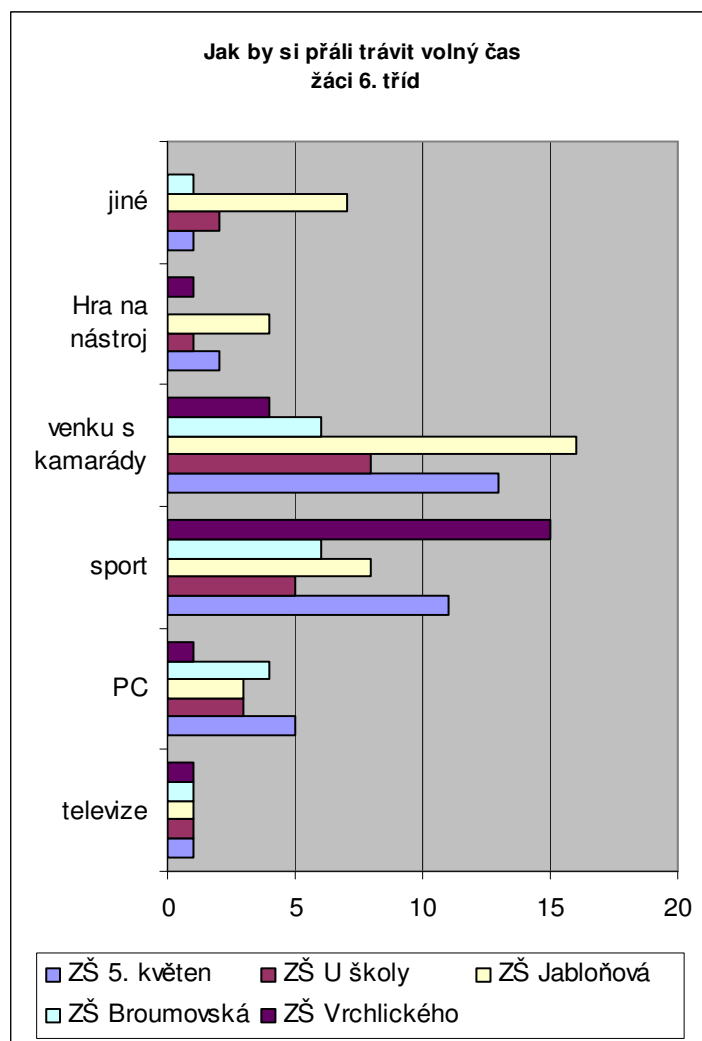

Graf č. 6

Velké procento žáků (45%) se domnívá, že tráví svůj volný čas plnohodnotně. Někdy tráví svůj volný čas plnohodnotně 48% respondentů. Zápornou odpověď u této položky uvedlo 7 žáků devátých ročníků.

Záleží na skupině, ve které se jedinec pohybuje, a s níž svůj čas tráví. Pro žáky je soudržnost se třídou velmi podstatná pro jejich další společenský vývoj, žáci způsob trávení volného času za hodnotný považují.

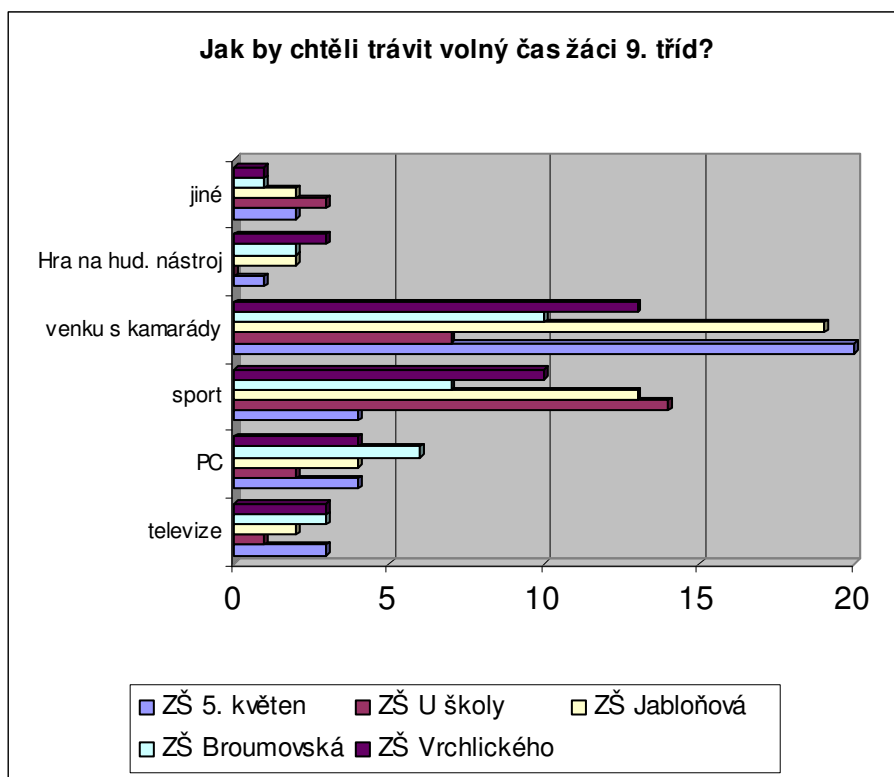
Otázka č. 4. Jak bys chtěl trávit svůj volný čas?

Graf č. 7

6. třídy - 36% žáků by rádo trávilo svůj volný čas se svými kamarády, následují touhy po sportovní náplni volného času u 35% dotazovaných,

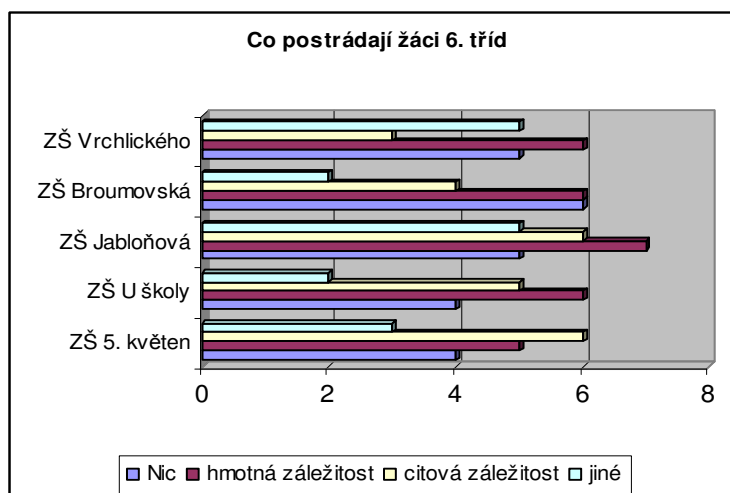
12% žáků chce trávit čas u PC. Aktivitu televize uvedlo minimální procento respondentů, což je velmi pozitivní zjištění.

Graf č. 8

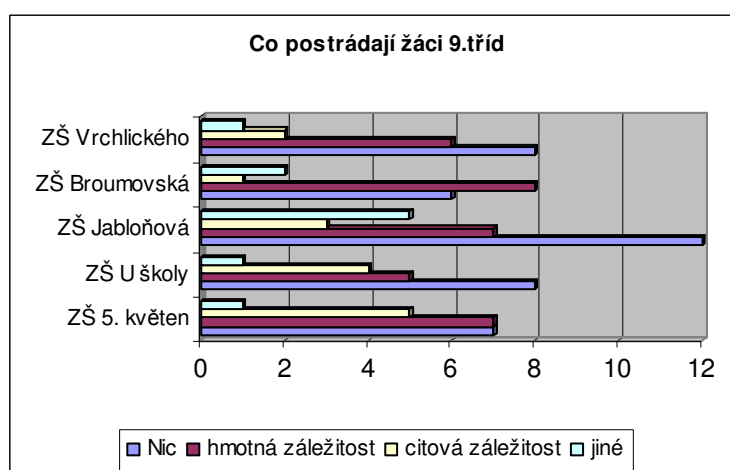
1. třídy - Jakým způsobem by si přáli svůj čas trávit respondenti?
Odpovědi na tuto otázku se příliš neliší od způsobu, jakým ho již tráví. Značná část respondentů je se způsobem tráveného času spokojena, neboť volí čas trávený s kamarády 41%, případně sportovní aktivity 28%.

Otázka č. 5

Graf č. 9

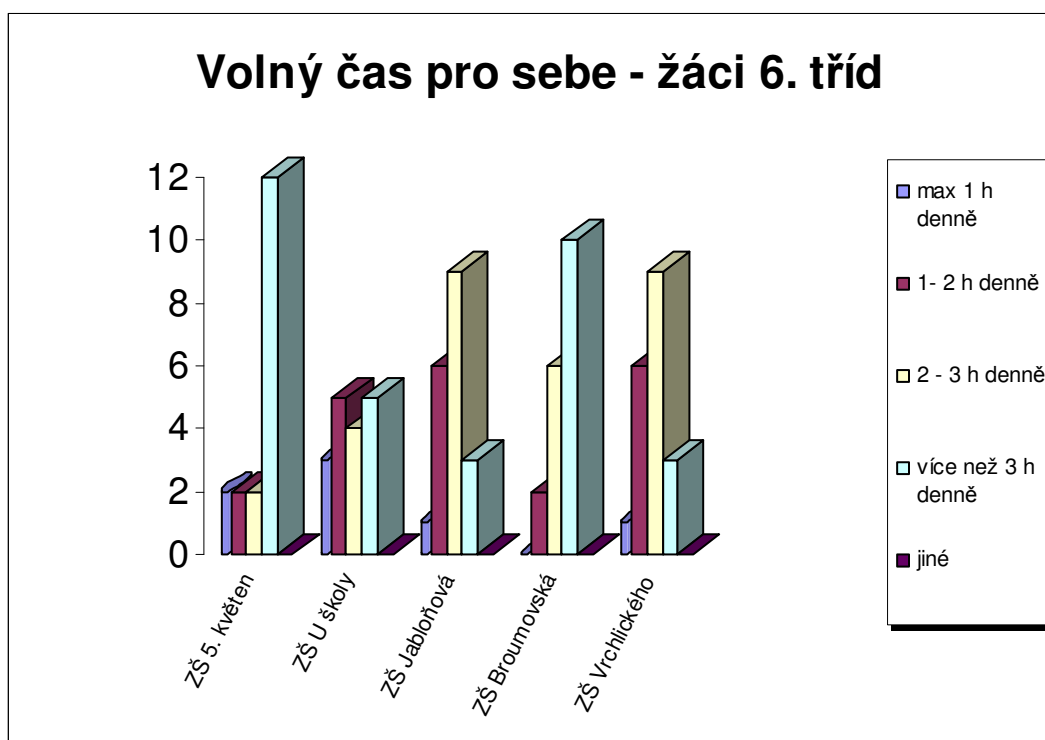
6. třídy - 30% respondentů postrádá hmotnou záležitost, absenci citové záležitosti uvádí 24% respondentů, stejnému procentu žáků neschází nic.

Graf č. 10

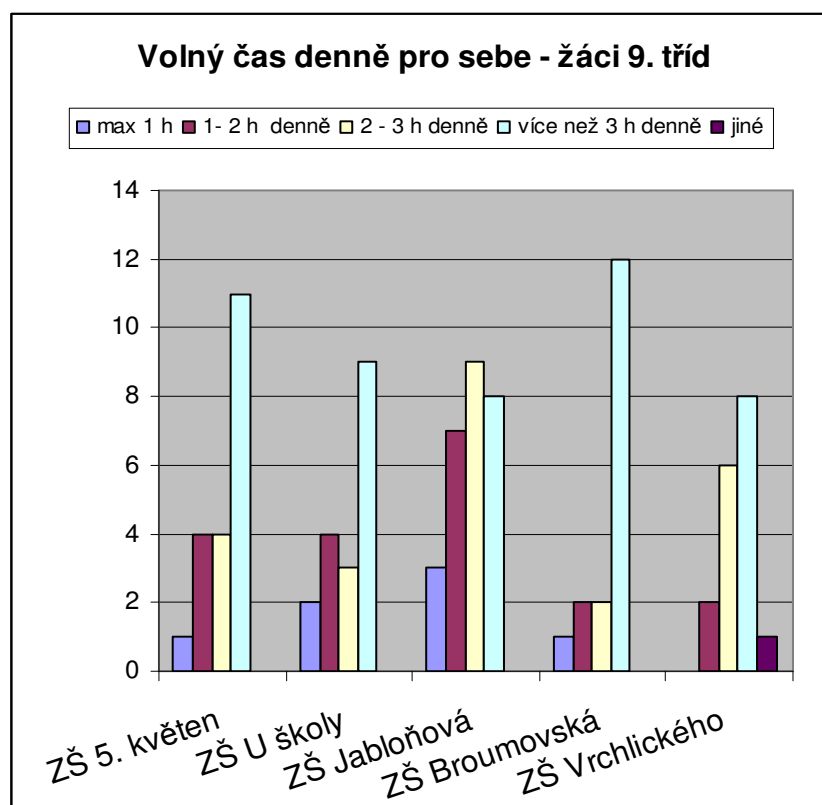
9. třídy - Absenci citových potřeb uvádí 15% dotazovaných, 43% respondentů nepostrádá nic, 34% žáků touží po hmotných věcech.

Otázka č. 6 Kolik volného času máš denně pro sebe a své zájmy?

Graf č. 11

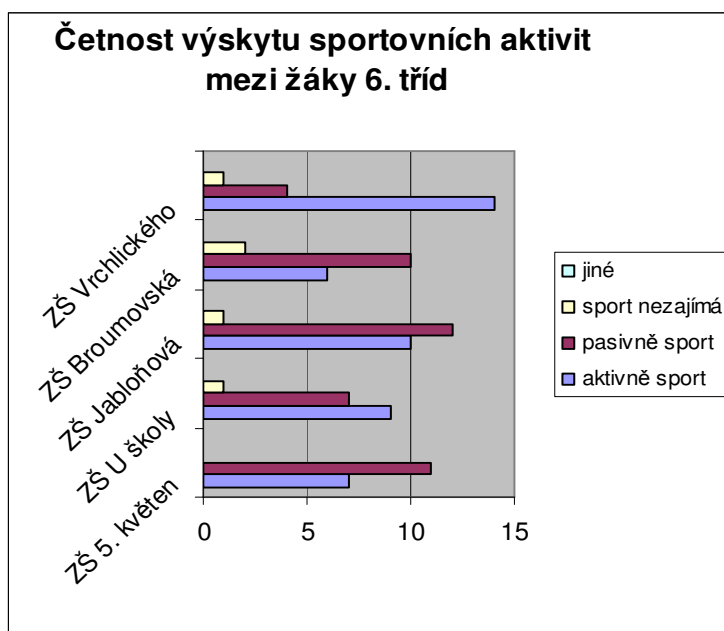
6. třídy - Z uvedeného grafu vyplývá, že žáci mají dostatek času pro sebe a své záliby. Více než 35 % žáků uvedlo údaj 3 a více hodin volného času pro sebe. Třetina respondentů má pro sebe 2 – 3 hodiny volného času, pětina respondentů o hodinu méně. Odlišnost nalézáme pouze u ZŠ U školy, kde žáci mají téměř rovnoměrně rozprostřeno časové rozpětí mezi sebe navzájem.

Graf č. 12

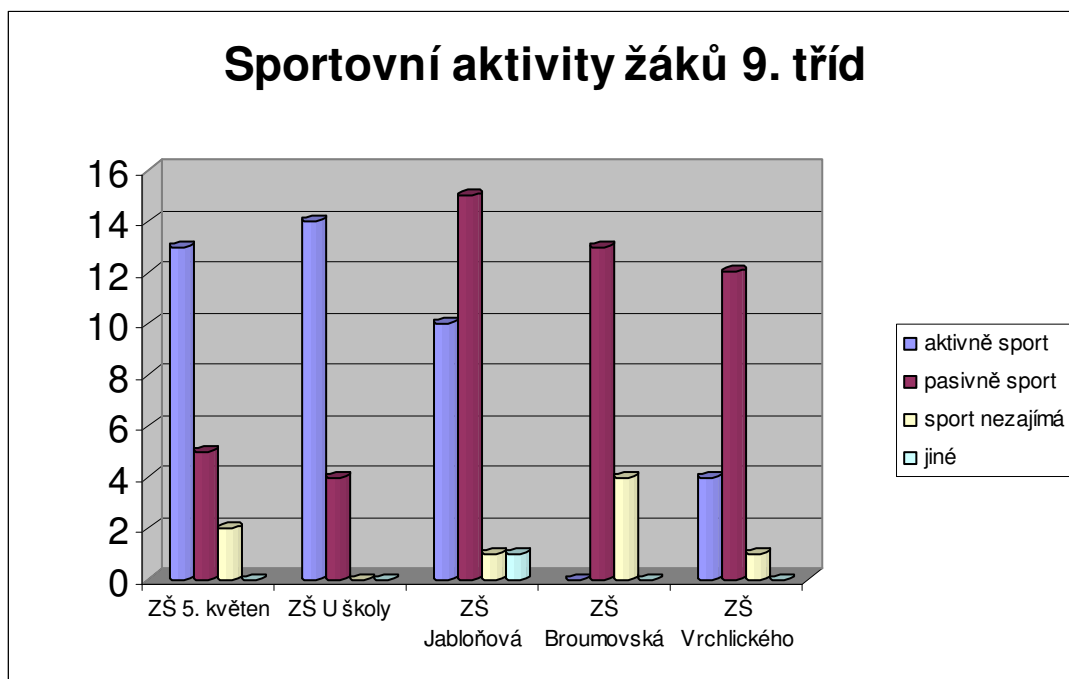
U devátých tříd narostl údaj tři a více hodin času pro sebe. Velká část žáků devátých tříd (48%) uvádí dostatek volného času pro sebe v maximálním časovém rozpětí. Do údaje tři a více uvedli někteří jedinci 4, v jednom se objevil číselný údaj až 8 hodin.

Otázka č. 7

Graf č. 13

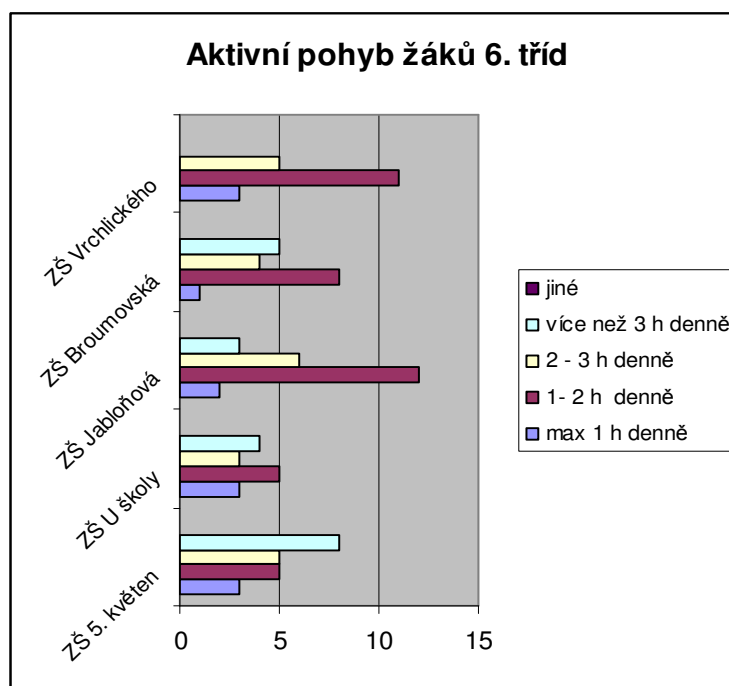
6. třídy - 46% žáků sportuje pasivně, oproti 48% žákům, kteří aktivním způsobem tráví svůj volný čas. Překvapující je zastoupení aktivních sportovců na ZŠ Vrchlického, kde jsme očekávali žáky spíše technickým směrem vyhraněné. Sportovní školy tak svou přednost začínají ztrácet. Jinak jsou hodnoty odpovědí v podstatě totožné.

Graf č. 14

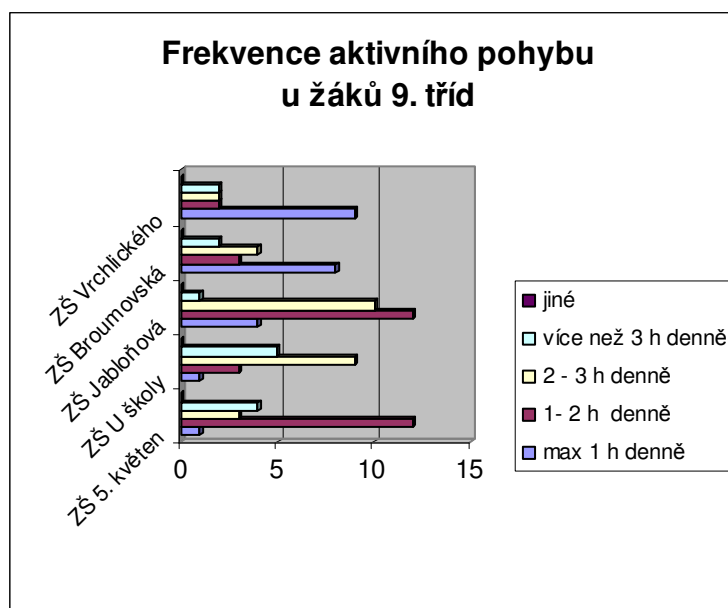
Očekávali jsme, že % zastoupení žáků obou sportovních škol bude vysoké, což se také potvrdilo. Aktivně sportuje 41% žáků, pasivní způsob praktikuje 49% žáků. Zajímavostí je, že žádný jedinec aktivně nesportuje na ZŠ Broumovská.

Otázka č. 8.

Graf č. 15

Žáci 6. tříd s ohledem na svůj vývoj a náplň svého času tráví velkou část svých volnočasových aktivit pohybem. Nejčastěji se žáci aktivně pohybují jednu až dvě hodiny denně. Sportovní školy v tomto směru nevybočují z řady (vyrovnané údaje ZŠ U školy a značně podobné u ZŠ 5. květen). Na ZŠ Vrchlického neuvedl žádný respondent údaj více než 3 hodiny.

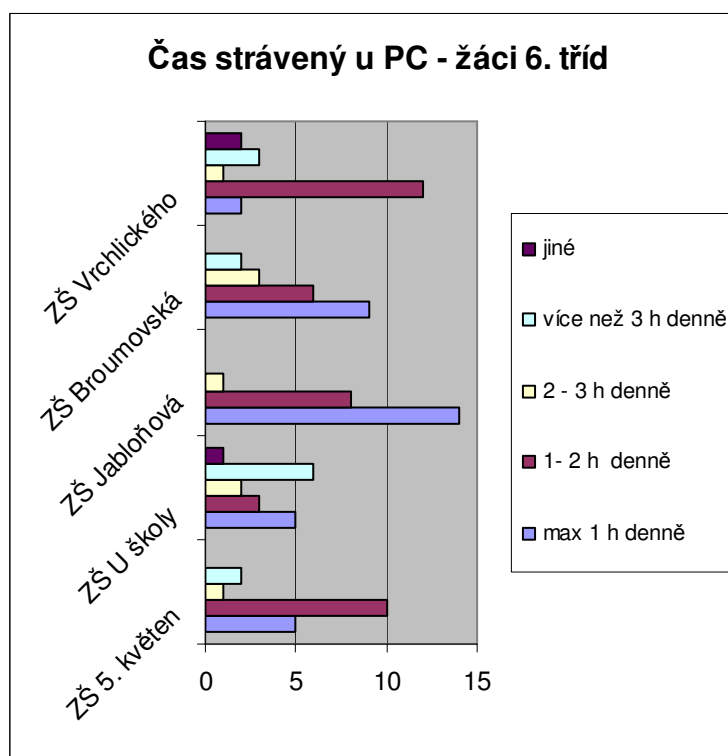
Graf č. 16

V devátých třídách se žáci věnují aktivnímu pohybu mnohem kratší dobu. Alarmující je zjištěný ukazatel u žáků ZŠ Vrchlického i ZŠ Broumovská, kde se žáci aktivnímu pohybu téměř nevěnují. A pokud ano, tak max. 1 hodinu denně. Na sportovních školách se setkáme s vyšší frekvencí výskytu 3 a více hodin (ZŠ 5. květen 20%, ZŠ U soudu 28%).

Otázka č. 9 Čas strávený u počítače

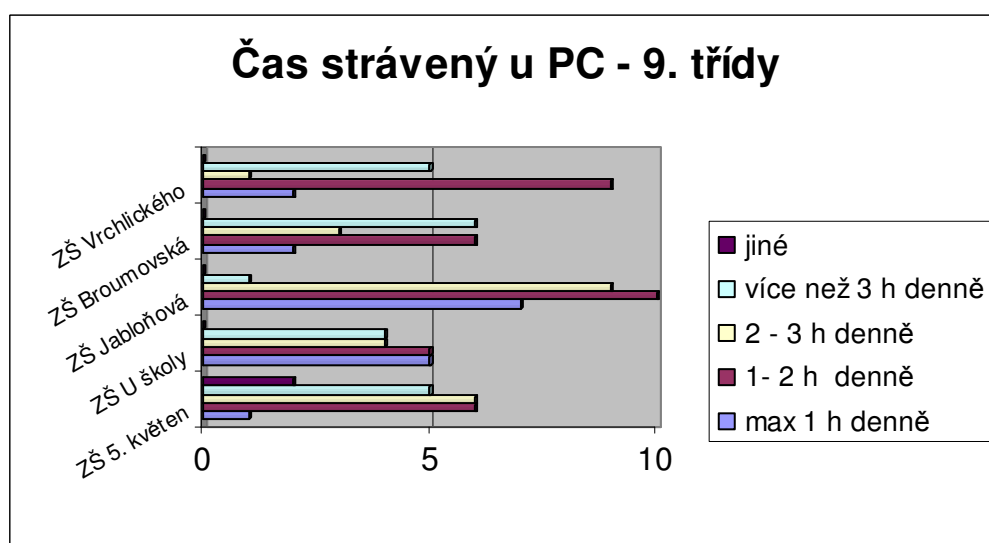
Čas strávený u počítače, je časem pasivní náplně volného času. Rozhodující je, zda činnost na PC provozovaná je alespoň účelně využita. Naším záměrem nebylo zjistit podrobnější využití PC, ale pouze výskyt četností zkoumaného jevu.

6. třídy

Graf č. 17

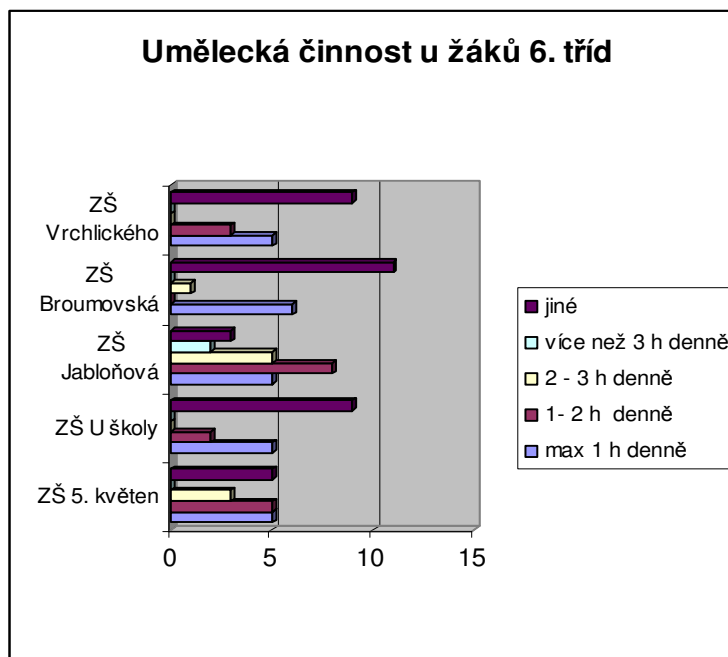
Předpokládané vysoké procento odpovědí u žáků ZŠ Vrchlického se potvrdilo. Tím, že se tato škola specializuje především na PC problematiku, není překvapením množství souhlasných odpovědí. Z celkového počtu žáků 6. tříd jich 36% respondentů stráví u PC alespoň hodinu denně. Alespoň 1 – 2 hodiny denně prosedí u PC téměř polovina respondentů ze zkoumaných škol.

Graf č. 18

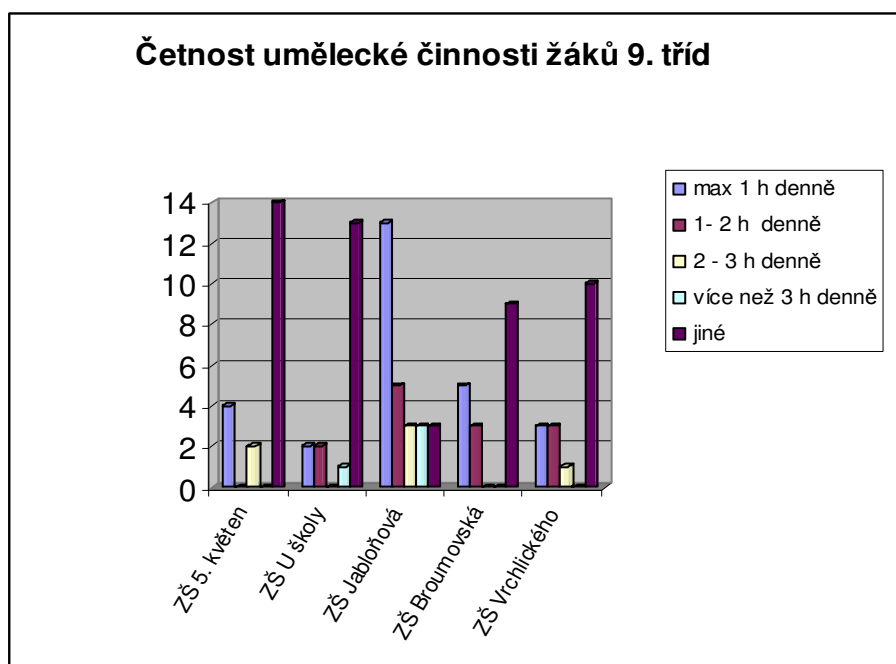
9. třídy - Na grafu můžeme pozorovat vyrovnanost odpovědí u žáků 9. tříd. Těsná výhra ZŠ Jabloňová je dána vyšším počtem respondentů ve zkoumaném vzorku. Předpokládali jsme, že žáci ZŠ Vrchlického budou v této aktivitě opět dominovat. Ukazuje se však, že s rostoucím věkem záliba v počítačích u dětí roste. U 9. tříd je rozložení aktivity PC rovnoměrné.

Otázka č. 10. Umělecká činnost u žáků 6. tříd.

Graf č. 19

6. třídy - Odpověď ne, netrávím, nedělám, spadá do kategorie jiné, v tomto případě 39%, proto je tolik dominantní postavení této hodnoty v grafu. Vysoké zastoupení této aktivity zaznamenáváme u žáků ZŠ Jabloňové (22% žáků uvádí 2 -3 h denně). Ostatní školy si nestojí právě nejlépe. Podotýkáme však, že zaměření základní školy na hru na hudební nástroj, potažmo další obdobné umělecké zájmové činnosti, které nabízí, je výjimečné, a proto výsledky této ZŠ pro nás nejsou překvapením.

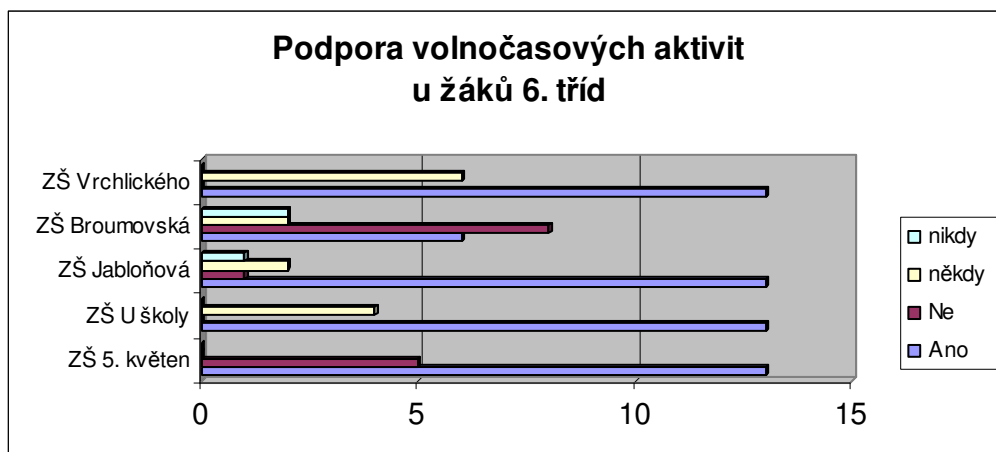

Graf č. 20

9. třídy - Umělecké činnosti se maximálně hodinu denně věnuje třetina dotazovaných. z toho polovina je ze ZŠ Jabloňová. Ukazuje se, že umělecké činnosti nepatří u žáků devátých ročníků mezi oblíbené.

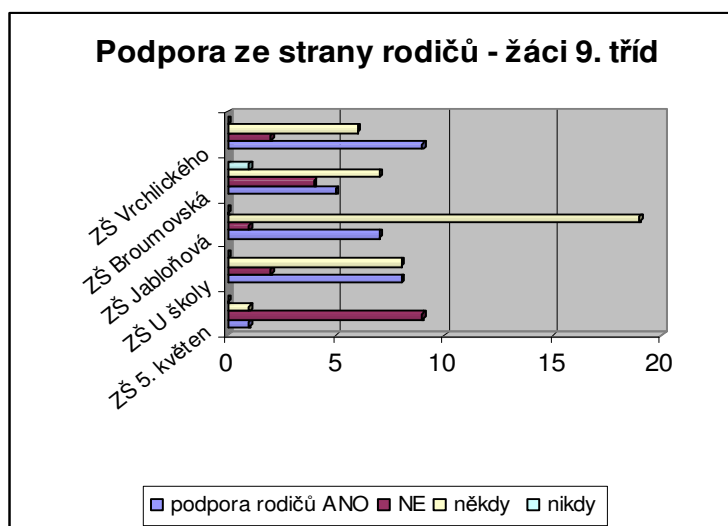
Otázka č. 11 Podpora ze strany rodičů při volnočasových aktivitách.

6. třídy - Podporu rodičů při trávení volného času nepocituje 15% respondentů. Naopak podporu rodičů při TVČ dostává 61 % žáků, někdy podporují rodiče žáky v 15% případů. Což je zjištění jistě pozitivní. Potvrzuje se tak trend, kdy rodičům není lhostejné trávení volného času jejich dětí. Uvědomují si nutnost podpory svých ratolestí, čímž jim pomáhají v jejich seberealizaci.

Graf č. 21

9. třídy - Podpora rodičů v devátých třídách je úplná u 30 % případů, částečná (varianta někdy u 41% žáků), 19 žáků uvádí, že je rodiče nepodporují při volnočasových aktivitách.

Graf č. 22

3.1.4. Vyhodnocení dat

Komparací odpovědí č. 1 se dozvídáme, že žáci tráví svůj volný čas nejčastěji sportovní činností, společně s

Hypotéza č. 1. Receptivní činnosti u žáků převažují nad činnostmi aktivními.

6. třídy – Porovnáním údajů (viz. graf č.1) docházíme k těmto závěrům:

23% žáků sportuje, 20% je venku s kamarády. Oproti tomu jich 21% tráví volný čas s televizí, případně s počítačem 18% žáků. Aktivní činnost převažuje nad pasivní, přestože pouze v nepatrné míře.

Porovnáním údajů z tabulky č. 1 zjišťujeme, že žáci svůj volný čas tráví aktivním způsobem, přestože rozdíly při procentuelním porovnání nejsou výrazné.

9. třídy – Výsledky z grafu číslo 2 nám poskytují následující údaje:

23% žáků sportuje, 23% je venku s kamarády. Oproti tomu 19% jedinců tráví volný čas s televizí, případně s počítačem 24% žáků. Aktivní činnosti i v tomto případě převažují nad aktivitami pasivními.

Zjišťujeme, že žáci svůj volný čas tráví aktivním způsobem, přestože rozdíly mezi pasivním a aktivním způsobem trávení volného času při procentuelním porovnání nejsou výrazné.

Hypotéza číslo 1 se nepotvrdila. Domníváme se, že je to způsobeno zařazením sportovních škol do výzkumného záměru.

Hypotéza č. 2.

Na každé ZŠ bude svůj volný čas trávit maximálně 30% respondentů aktivitami, které jsou specifické pro tu kterou ZŠ (počítáme s časovým údajem

alespoň 2 -3 hodiny denně věnovaných vybrané aktivitě). Domníváme se, že je to dostatečně dlouhý časový interval pro potvrzení naší hypotézy.

Komparace - 6. třídy

Na ZŠ 5. květen tráví aktivně sportem 39% žáků (pasivním způsobem 61% žáků). Nejčastěji se věnují sportu více než 3 h denně 44% žáků, 28% uvádí 2-3 hodiny, 22% 1 – 2 hodiny denně.

Na ZŠ U školy se aktivnímu sportu věnuje 53% respondentů (pasivnímu způsobu 41% žáků), kde 24% žáků tráví průměrně více než 3 hodiny aktivním pohybem (2-3 hodiny uvádí 18%, 29% se věnuje sportu jednu až dvě hodiny denně).

Na ZŠ Jabloňová se umělecké činnosti více než 3h denně věnuje 9% respondentů. 22% uvádí údaj dvě až tři hodiny, 35% žáků jednu až dvě hodiny denně.

Na ZŠ Vrchlického se počítači zabývá 16% žáků více než 3 hodiny denně, dvě až tři hodiny uvádí 5%, 1-2 hodiny 47% žáků.

Komparace – 9. třídy

Na ZŠ 5. květen tráví aktivně sportem 65% žáků (pasivním způsobem 25% žáků). Nejčastěji se věnují aktivnímu pohybu více než 3 h denně 20% žáků, 15% uvádí 2-3 hodiny, 60% žáků sportuje 1 – 2 hodiny denně.

Na ZŠ U školy se aktivnímu sportu věnuje 53% respondentů (pasivnímu způsobu 41% žáků), kde 28% žáků tráví průměrně více než 3 hodiny aktivním pohybem (2-3 hodiny uvádí 50% jedinců, 17% žáků se věnuje sportu jednu až dvě hodiny denně).

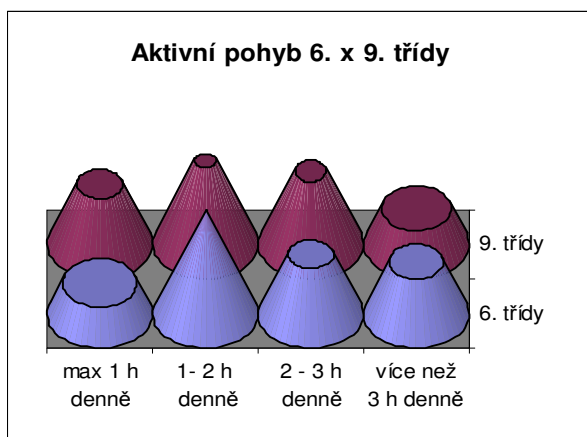
Na ZŠ Jabloňová se umělecké činnosti více než 3h denně věnuje 11% respondentů, stejné procento žáků uvádí dvě až tři hodiny denně, 19% žáků jednu až dvě hodiny denně.

Na ZŠ Vrchlického se počítači zabývá 29% žáků více než 3 hodiny denně, dvě až tři hodiny uvádí 6%, 1-2 hodiny 53% žáků.

V porovnání dosažených údajů konstatujeme, že hypotéza číslo 2 se potvrdila. Přestože u dvou sledovaných údajů došlo k překročení stanoveného limitu (v 9. třídě ZŠ U školy se 50% žáků věnuje alespoň 2-3 hodiny sportu, šestá třída na ZŠ 5. květen, údaj více než 3 h uvádí 44% žáků), zbývající údaje⁶³ nenaplnili podmínky hypotézy, čímž docházíme k závěru, že žáci netráví svůj volný čas v souvislosti se specifickým zaměřením základní školy.

Hypotéza č. 3: Celkové procentuelní zastoupení sportovních aktivit bude u žáků 6. tříd vyšší v porovnání s žáky tříd devátých.

Aktivně sportuje 48% žáků 6. tříd a 41% žáků 9. tříd. Pasivně se sportovní činnosti věnuje 46% žáků 6. tříd a 49% žáků 9. tříd. Frekvenci výskytu aktivního pohybu ukazuje tento graf:

Graf č. 23

Ve volném čase sportuje stejné procento žáků šestých i devátých tříd.(23%). Porovnáním těchto údajů konstatujeme, že se hypotéza číslo tři nepotvrdila.

Odpověď na frekvenci výskytu trávení volného času s rozličnými faktory nám poskytují grafy č. 3 a 4. Je zajímavé pozorovat stoupající podíl trávení volného času osamotě. U žáků 6. tříd 14%, v 9. třídách takto tráví volný čas již čtvrtina respondentů. Nejčastějším osobou, se kterou tráví žáci svůj volný čas jsou přátelé 49% žáci 6. tříd. U žáků tříd devátých toto procento ještě narůstá (60%).

⁶³ 6. a 9. třídy ZŠ U Školy, ZŠ Jabloňová, ZŠ Vrchlického a ZŠ 5. květen

Diskuse

Na tomto místě shrnujeme získané údaje z výzkumu a analyzujeme je. Získané výsledky nás v mnohém nepřekvapili. Očekávali jsme silné zastoupení televize, případně počítače jako prostředníka naplňování volného času dětí, což se také stalo. Výběr sportovně zaměřených základních škol měl potvrdit předpoklad sportovního využívání volného času žáků vybraných škol, ale na základě vyhodnocení jsme dospěli k závěru, že tomu tak není. Pasivní způsoby zábavy převažují nad těmi aktivními, přestože přání a tužby dětí hovoří o něčem zcela jiném (viz grafy 1, 2 a 7,8). Je příčina těchto jevů skryta pouze v lenosti a pohodlnosti jedinců udělat alespoň malý krůček pro svou zábavu, potažmo seberealizaci? Děti nemusí nic dělat, pouze se nechávají bavit jevy či děním okolo sebe. V otázce na ideální činnosti, které by rádi ve volném čase dělali, uvedlo sportovní záliby 35% respondentů z šestých tříd. Překvapujícím pro nás bylo zjištění, že žáci ze ZŠ Vrchlického touží v tak velké míře po sportovním vyžití. Sportovní náplň volného času u žáků devátých tříd uvádělo 34 % respondentů. V odpovědích je však patrný ústup od aktivního způsobu, a nástup touhy i po pasivní zábavě (viz. graf č. 7 a 8). Se zvyšujícím se věkem roste význam vrstevnické skupiny pro jedince, což je patrné i z našeho výzkumu. V devátých třídách pozorujeme nárůst hodnoty čas s přáteli. A to jak ve světě reálném, tak i tzv. fiktivním (viz grafy č. 1, 2 a č. 7, 8). S přáteli tráví svůj volný čas více jak polovina všech dotazovaných (viz. grafy č. 3 a 4). Zarážející je vysoké procento žáků, které uvádí, že volný čas tráví sami (u žáků 6. tříd 13%, u žáků devátých tříd 24%). Tento údaj nás značně překvapil. Domníváme se, že je to způsobeno trávením ve společnosti televizní obrazovky, v lepším případě počítače, které žákům chybějící citové vazby nahrazují. Spojitost a provázanost sociálního statutu se školní třídou přináší některým žákům obtíže při setkání s cizí osobou, u které si nejsou jisti jejím postavením, potažmo postojem. Plnohodnotné naplnění volného času uvádí také velká část respondentů (viz graf. 5 a 6).

Údaje zjištěné při výzkumu dokazují, že zaměření základní školy na určitou činnost neznamena automaticky, že žáci výběrových ZŠ ve volném

čase tuto činnost provozují ve větší míře než žáci škol na tuto aktivitu nespecializovaných.

Faktory ovlivňující trávení volného času žáků

Využívání volného času je dáno především hodnotovým zaměřením jednotlivého žáka, potažmo rodiny. S ohledem na zjištěný počet odpovědí o podpoře rodičů soudíme, že žáci netrpí neochotou a nezájmem ze strany rodiny. Trávení volného času žáků nedostatečně koresponduje s možnostmi nabídky jednotlivých základních škol. Proto usuzujeme, že při některých zkoumaných základních školách by bylo vhodnější poskytnout více prostoru a příležitostí pro volnočasové vyžití žáků, především aktivním způsobem. Pouhá instalace basketbalového koše, lan natažených mezi stromy, či kovových konstrukcí rozličných tvarů, to vše zvyšuje zájem a oblibu žáků trávit volný čas vhodným stylem. Konkurovat médiím, především televizi v objemu přinášovaných dat nemůžeme. Co však pozměnit můžeme je poukázat i na jiné hodnoty a možnosti, které jsou žákům k dispozici pro uspokojení jejich zájmových činností. V dětském věku není pasivní zábava apriori potřebná, je vhodné vyplňovat volný čas činnostmi aktivními. Jsme si vědomi, že tento faktor ovlivňuje finanční stránka věci, ale vhodné a cílené investice do oblasti volnočasové problematiky dětí se společností bohatě vrátí na dalších generacích.

Aplikace do praxe

Již při sběru dat jsme se setkali s kladnou odezvou na zkoumanou problematiku ze stran vyučujících, popřípadě i vedoucích pracovníků na jednotlivých ZŠ. Proto i výsledky, ke kterým jsme dospěli, postoupíme zkoumaným základním školám. Doufáme, že se tak podaří zlepšit situaci v některých zkoumaných a souběžně nelichotivých údajích. A zároveň také udržet stávající trend u pozitivně zjištěných informací.

4. Závěr

Velká většina žáků ze zkoumaného souboru svůj volný čas naplňuje dostatečně kvalitním, a pro sociální rozvoj vhodným způsobem⁶⁴. Pravděpodobně je to zapříčiněno hodnotnou náplní a programem, který jednotlivé školy nabízejí. K tomuto závěru dospíváme na základě zjištěných údajů. Cílem diplomové práce bylo zjistit náplň volného času žáků, v provázanosti na specifické zaměření základních škol. Domníváme se, že cíle stanovené na začátku práce jsme splnili. Nepodařilo se nám prokázat spojitost mezi zaměřením základní školy a využíváním volného času u žáků, kteří navštěvují tyto instituce. Při výzkumu volnočasových aktivit žáků základních škol jsme se zamýšleli nad tím, zda je opravdu žádoucí, aby žáci trávili tolik volného času s přáteli. Odpovědí jsou sociální vazby jedinců, které jsou výrazně silnější než v pozdějších letech života. Také jejich důležitost a intenzita graduje ve starším školním věku žáků. Doba trávená s přáteli, a zároveň dostatek času pouze pro sebe, v nás evokují otázky: co tedy dělají, pokud jsou venku s kamarády, jací to jsou kamarádi, kde se s nimi pohybují, pokud jsou venku? Problematika sociálně patologických jevů se těmito otázkami přímo nabízí. Řešení spatřujeme v programech a kvalitních příležitostech k zábavě a hře v oblastech volnočasové pedagogiky.

Oblastí, kterou jsme se v práci nezabývali, ale jistě by stála za pozornost, je postavení středisek volného času ve vzdělávacím procesu.

Zajímavé by bylo provést obdobně zaměřené výzkumné šetření po termínu přijímacích zkoušek na střední školy, a porovnat tak zjištěné údaje s našimi výsledky.

⁶⁴ Sportovní, umělecká činnost, PC.

Seznam literatury

- BLÁHA, V.: Volný čas, výchova a sociální formování žáků základní školy v době mimo vyučování. Praha 1980.
- BYČKOVSKÝ, P.: Základy měření výsledků výuky (tvorba didaktického testu). ČVUT Praha 1984.
- ČAČKA, O.: Psychologie vrstev duševního dění osobnosti a jejich autodiagnostika. nakl. Doplněk, Brno 1997. ISBN 80-7239-060-0
- DARÁK, M., KRAJČOVÁ, S.: Základy empirického výzkumu v pedagogice. Košice 1992. ISBN 80-7097-193-2
- ETTLEROVÁ, S. a kol.: Harmonizace rodiny a zaměstnání – současné možnosti a jejich reflexe u mladé rodičovské generace, 3. část. Postoje a zkušenosti s harmonizací rodiny a zaměstnání rodičů dětí předškolního a mladšího školního věku. VÚPSV, Praha 2006. ISBN 80-87007-38-7.
- FALÁŘ, J. a kol.: Dynamika drogové scény a sociálního klimatu dětí a mládeže 1997 – 2000. Ústav psychologického poradenství a diagnostiky, Brno 2003 ISBN 80-86568-16-4
- HARTL, P. A HARTLOVÁ, H.: Psychologický slovník. Portál, Praha 2007. ISBN 80-7178-303 -x
- HAVLÍK, R. A KOŤA, J.: Sociologie výchovy a školy. Portál, Praha 2002. ISBN 80-7178-635-7
- HOFBAUER, B.: Děti, mládež a volný čas. Portál, Praha, 2004. ISBN 80-7178-927-5.
- CHRÁSKA, M.: Základy výzkumu v pedagogice. UP, Olomouc. 1993. ISBN 80-7067-287-0.
- CHRÁSKA, M. A HORÁK, F.: Úvod do metodologie pedagogického výzkumu, SPN, Praha 1989.
- KALOUS, J.: Průvodce přípravou empirického výzkumu pro pedagogy a psychology, ČSAV, Praha, 1983.
- KUČEROVÁ, S.: Člověk, hodnoty, výchova. Kapitoly z filosofie výchovy. ManaCon, Prešov 1996. ISBN 80-85668-64-3.
- KERLINGER, F. N.: Základy výzkumu chování, Praha 1972

MACEK, M. HEŘMANOVÁ, J. a kol.: Metodika pro podporu tvorby školního vzdělávacího programu ve školských zařízeních pro zájmové vzdělávání, NIDM, Praha 2007. ISBN 978-80-86784-03-8

MAŇÁK, J. a kol.: Kapitoly z metodologie pedagogiky, MU, Brno 1994. ISBN 80-210-1031-2

NAKONEČNÝ, M.: Základy psychologie. Academia, Praha 1998. ISBN 80-200-1290-7

NAKONEČNÝ, M.: Psychologie osobnosti. Academia, Praha 1997. ISBN 80-200-1289-3.

NAKONEČNÝ, M.: Sociální psychologie. Academia, Praha 1999. ISBN 80-200-0690-7.

PÁVKOVÁ, J. a kol.: Pedagogika volného času, Praha 2001. ISBN 80-7178-569-5

POKORNÁ, K.: Hodnoty a zájmy žáka a jejich využití na 1. stupni ZŠ. DP, MU 2007.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E. A MAREŠ, J.: Pedagogický slovník, Portál, Praha 1995. ISBN 80-7178-029-4

PELIKÁN, J.: Základy empirického výzkumu pedagogických jevů, UK, Praha 1998. ISBN 80-7184-569-8

RYCHTAŘÍKOVÁ, J., PIKÁLKOVÁ, S. A HAMPLOVÁ, D.: Diferenciace reprodukčního a rodinného chování v evropských populacích, Soc. ústav AV ČR, 2001. ISBN 80-7330-004-4.

SAK, P.: Proměny české mládeže. Petrklíč. Praha 2000. ISBN 80-7229-042-8

Skalková, J. a kol.: Úvod do metodologie a metod pedagogického výzkumu. SPN, 1983.

SMÉKAL, V. A VÁŽANSKÝ, M.: Základy pedagogiky volného času. Paido, Brno 1995. ISBN 80-901737-9-9.

SPOUSTA, V. a kol.: Teoretické základy výchovy ve volném čase. Brno 1994. ISBN 80-210-1007-X.

SRB, J. et al.: Ženy a muži v číslech. ČSÚ MPSV, Praha 2000. ISBN 80-7223-356-4.

VÁGNEROVÁ, M.: Psychologie školního dítěte. UK, Praha 1995.

ISBN 80-7184-487-X.

VORLÍČEK, CH.: Úvod do pedagogiky. nakl. H&H. Praha 2000.

ISBN 80-86022-79-X.

Seznam zdrojů:

<http://www.cbox.cz/skok/stranky/skok/sbornik.htm> - [cit. 2008-02-02]

<http://www.osn.cz/dokumenty-osn/soubory/umluva-o-pravech-ditete.pdf>
[cit. 2008-01-04]

[CD-ROM] Slovník cizích slov Leda, 2000

<http://www.msmt.cz/mladez/koncepce-statni-politiky-pro-oblast-deti-a-mladeze-na-obdobi-2007-2013> [cit. 2008-02--02]

<http://www.snemovna.cz/docs/laws/listina.html> [cit. 2008-02-01]

Přílohy

- Příloha 1. Dotazník pro žáky

Příloha 1

Ahoj, jmenuji se Tomáš Hartman. Studuji na Technické univerzitě v Liberci a obracím se na Tebe s několika otázkami, které se týkají toho, jak trávíš svůj volný čas. Pomůže mi pokud je vyplníš pravdivě. Tvé odpovědi budou zpracovány a výsledek poslouží k dalšímu studiu a případně i zlepšení podmínek pro trávení i Tvého volného času.

Tento dotazník se neznámkuje, a je samozřejmě anonymní!!!

Odpovědi zakroužkuj, na místa označená tečkami/...../ doplň údaj.

DOTAZNÍK

Pohlaví: a) muž b) žena

Věk

Bydliště: a) město
b) vesnice

1. Jak trávíš svůj volný čas

- a) sport
- b) televize
- c) počítač
- d) venku s kamarády
- e) hra na hudební nástroj
- f) jiné.....

2. S kým trávíš nejčastěji svůj volný čas?

- a) s rodiči c) sám
- b) s přáteli d) jiné.....

3. Domníváš se, že svůj volný čas trávíš plnohodnotně?

- a) ano c) někdy
- b) ne d) nikdy

4. Jak bys chtěl trávit svůj volný čas? Činnost/aktivita/ kterou bys ve svém volném čase prováděl nejraději?

- a) sport
- b) televize
- c) počítač
- d) venku s kamarády
- e) hra na hudební nástroj
- f) jiné.....

5. Postrádám

6. Kolik volného času máš denně pro sebe a své zájmy?

- a) max. 1 denně
- b) 1-2 h denně
- c) 2-3 denně
- d) více než 3 hodiny denně.....

7. Věnuješ se ve svém volném čase sportu?

- a/ sportuji aktivně / člen sportovního oddílu či klubu/
- b/ sportuji pasivně /rekreační sportování – s rodiči/
- c/ Sport mne nezajímá.

8. Kolik času denně věnuješ aktivnímu pohybu?

(např. sport, vycházka,..)

- a) max. 1 denně
- b) 1-2 h denně
- c) 2-3 denně
- d) více než 3 hodiny denně.....
- e) jiné.....

9. Kolik času denně strávíš u počítače?

- a) max. 1 denně
- b) 1-2 h denně
- c) 2-3 denně
- d) více než 3 hodiny denně.....
- e) jiné.....

10. Kolik času denně věnuješ umělecké činnosti,

např. hra na hudební nástroj, malba, zpěv...aj.

- a) max. 1 denně
- b) 1-2 h denně
- c) 2-3 denně
- d) více než 3 hodiny denně.....
- e) jiné.....

11. Podporují tě rodiče při trávení volného času?

- a) ano c) někdy
- b) ne d) nikdy

Děkuji Ti za spolupráci a čas věnovaný

odpovědím, a přeji Ti mnoho úspěchů

ve studiu i v životě.